

Agnieszka Okońska-Diemer*

Instrumenty prawne służące poprawie efektywności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w prawie niemieckim, austriackim i szwajcarskim

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie stanu prawnego w zakresie dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w Niemczech, Austrii i Szwajcarii, ocena efektywności obowiązujących regulacji oraz przedstawienie możliwości zaspokojenia potrzeb uprawnionego do alimentacji ze środków publicznych oraz sankcji wobec dłużnika alimentacyjnego. Ponadto, w artykule zostały uwzględnione obecnie dyskutowane propozycje gruntownych zmian tych regulacji. Przedstawiono kwestie dotyczące dochodzenia roszczeń alimentacyjnych małoletnich dzieci wobec rodziców jako najistotniejsze w praktyce¹.

I. PRAWO NIEMIECKIE

Materialnoprawna regulacja obowiązku alimentacyjnego jest zawarta w niemieckim Kodeksie cywilnym (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB), księdze czwartej dotyczącej prawa rodzinnego. Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dzieci jest uregulowany w § 1601–1615 BGB. Postępowanie rozpoznawcze w sprawach o alimenty jest uregulowane w Ustawie o postępowaniu w sprawach rodzinnych i postępowaniu

* Autorka jest doktorem nauk prawnych.

¹ Literatura jest cytowana w przepisach w skróconej formie odpowiadającej zwyczajowi obowiązującemu w literaturze niemieckojęzycznej. Wyjaśnienie skróconej formy znajduje się w wykazie literatury. W odniesieniu do prawa niemieckiego i prawa austriackiego w znacznym stopniu zrezygnowano z powoływania orzecznictwa sądowego, albowiem dotyczy ono z reguły szczegółowych kwestii. Zamiast tego skorzystano przede wszystkim z publikacji skierowanych do praktyków (adwokatów specjalizujących się w prawie rodzinnym) przedstawiających stan orzecznictwa w sposób bardziej ogólny. Austria dysponuje bardzo obszerną internetową bazą informacji prawnych (*Rechtsinformationssystem*, RIS, „System Informacji Prawnej”, <https://www.ris.bka.gv.at>), administrowaną przez Urząd Kanclerski. Zawiera ona nie tylko stale aktualizowane przepisy prawa, lecz także wiele orzeczeń, w szczególności *Oberster Gerichtshof* (OGH). Rozstrzygnięcia opublikowane w tej bazie danych są cytowane ze wskazaniem RIS jako ich źródła. Znaczna część orzecznictwa Trybunału Federalnego (*Bundesgericht*, BG) jest dostępna w internecie (<http://www.bger.ch/>). Dotyczy to w szczególności orzeczeń opublikowanych w oficjalnym zbiorze BGE. Roczniki 1875–1953 są dostępne za pośrednictwem Uniwersytetu Berneńskiego (http://servat.unibe.ch/dfr/dfr_bge00.html). Roczniki 1954–2015 są dostępne na stronie Trybunału Federalnego (<http://www.bger.ch/>). Rozstrzygnięcia, które zostały opublikowane w internecie, a nie w BGE lub w łatwo dostępnych czasopiśmie prawniczych, są cytowane ze wskazaniem strony www.bger.ch jako źródła. Literatura jest zamieszczona w aneksie na końcu niniejszego artykułu.

nieprocesowym (FamFG²), w szczególności w księdze drugiej, rozdziale dziewiątym (§ 231–260 FamFG). W kwestiach nieuregulowanych w FamFG zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu postępowania cywilnego (*Zivilprozessordnung*, ZPO) – § 113 FamFG. Ustawa o postępowaniu w sprawach rodzinnych i postępowaniu nieprocesowym nie reguluje egzekucji tytułów dotyczących świadczeń alimentacyjnych. Ponieważ ich egzekucja następuje w drodze egzekucji sądowej, zastosowanie znajdują przepisy ZPO.

1. Wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego i opłaty egzekucyjne

Postępowanie egzekucyjne jest wszczynane na wniosek uprawnionego (§ 753 ZPO), który musi dysponować tytułem egzekucyjnym, np. postanowieniem sądu rodzinnego, ugodą sądową albo dokumentem Urzędu ds. Dzieci i Młodzieży. Prawo niemieckie nie przewiduje wszczęcia egzekucji z urzędu, także w sprawach alimentacyjnych.

Wniosek egzekucyjny musi zostać skierowany do właściwego organu egzekucyjnego. Komornik jest organem właściwym dla egzekucji z ruchomości oraz dla ustalenia sytuacji majątkowej dłużnika. Egzekucja z wierzytelności i nieruchomości jest prowadzona przez sąd egzekucyjny.

Wierzyciel alimentacyjny jest zobowiązany do uiszczenia opłat egzekucyjnych. Opłata sądowa od wniosku o zajęcie wierzytelności wynosi 20 euro (pozycja 2111 załącznika nr 1 do *Gerichtskostengesetz*, GKG) i musi zostać uiszczona przez wierzyciela przed wydaniem postanowienia o zajęciu (§ 12 ust. 6 GKG). Także w prowadzonej przez komornika egzekucji z ruchomości wierzyciel alimentacyjny jest zobowiązany do uiszczenia opłat egzekucyjnych o ustalonej przez komornika wysokości. Powyższe koszty są mu zwracane z sum ściągniętych od dłużnika. Opłata za dokonanie zajęcia ruchomości przez komornika wynosi 26 euro (pozycja 205 załącznika do *Gerichtsvollzieherkostengesetz*, GvKostG), za ich zbycie 52 euro (pozycja 300 załącznika do GvKostG). Zgodnie z § 788 ust. 1 ZPO powyższe koszty, jako konieczne koszty egzekucji, ponosi dłużnik, a tym samym jest on zobowiązany do ich zwrotu wierzycielowi.

2. Instrumenty służące ustaleniu majątku dłużnika

2.1. Wprowadzenie

W Niemczech w postępowaniu egzekucyjnym obowiązuje zasada dyspozycyjności, a tym samym o przebiegu postępowania egzekucyjnego (w tym o majątku, do którego egzekucja jest kierowana oraz kontynuowaniu czy zakończeniu postępowania) rozstrzyga wierzyciel³. Organ egzekucyjny nie podejmuje czynności egzekucyjnych z urzędu. Wierzyciel jest podmiotem zobowiązanym do wskazania komornikowi lub sądowi egzekucyjnemu majątku dłużnika, do którego może zostać skierowana egzekucja. Wiedza o majątku dłużnika jest konieczna do określenia właściwości

² *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* z 17.12.2008 r., BGBl I, s. 2586 ze zm.

³ *von Sachsen Gessaphe*, nb 36.

organu egzekucyjnego, albowiem w Niemczech komornik jest właściwy jedynie do egzekucji z ruchomości.

Wierzyciel alimentacyjny może dysponować informacjami o majątku dłużnika pochodzącymi od dłużnika, uzyskanymi – przykładowo – podczas wspólnego pożycia, ujawnionymi przez dłużnika w celu wykonania obowiązku udzielenia informacji wynikającego z prawa materialnego, udostępnionymi przez dłużnika lub osoby trzecie w celu wykonania obowiązku wynikającego z prawa procesowego. Informacje mogą pochodzić też od organów administracji, w tym od kas alimentacyjnych. Jeżeli wierzyciel nie dysponuje informacjami o sytuacji majątkowej dłużnika lub są one nieaktualne albo niewystarczające, to może skorzystać z możliwości przewidzianych przepisami postępowania egzekucyjnego. Także czynności organu egzekucyjnego zmierzające do ustalenia majątku dłużnika są podejmowane jedynie na wniosek wierzyciela. Organem egzekucyjnym wykonującym zadania w zakresie ustalania sytuacji majątkowej dłużnika jest komornik, który – na wniosek wierzyciela – może odebrać od dłużnika wykaz majątku oraz uzyskać informacje o majątku dłużnika od osób trzecich (§ 802a ust. 2 pkt 2 i 3 ZPO).

2.2. Wykaz majątku dłużnika

Wierzyciel może wnioskować o odebranie od dłużnika wykazu majątku przed podjęciem jakichkolwiek czynności egzekucyjnych (§ 802a ust. 2 pkt 2 ZPO). W ten sposób wierzyciel może uzyskać informacje o majątku dłużnika, do którego może następnie skierować egzekucję. Dopuszczalność zgłoszenia tego żądania przez wierzyciela nie jest uzależniona od dalszych przesłanek, w tym np. uprzedniej bezskutecznej egzekucji. Jedyne ograniczenie przewiduje § 802d ust. 1 ZPO: „Jeżeli w ciągu ostatnich dwóch lat dłużnik złożył wykaz majątku, wówczas jest on zobowiązany do jego ponownego złożenia tylko wtedy, jeżeli wierzyciel uprawdopodobni okoliczności, które wskazują na znaczną zmianę stosunków majątkowych dłużnika. W przeciwnym wypadku komornik przesyła wierzycielowi wydruk ostatniego złożonego przez dłużnika wykazu majątku”.

Ponadto, wierzyciel może wnioskować o dokonanie przez komornika zajęcia ruchomości dłużnika oraz o natychmiastowe odebranie od dłużnika wykazu majątku, jeżeli dłużnik odmówi wyrażenia zgody na przeszukanie mieszkania lub jeżeli zajęcie ruchomości prawdopodobnie nie doprowadzi do całkowitego zaspokojenia wierzyciela (§ 807 ust. 1 ZPO).

Na podstawie informacji o majątku uzyskanych od dłużnika, komornik sporządza wykaz majątku w formie elektronicznej, który jest następnie przesyłany wierzycielowi i składany w centralnym sądzie egzekucyjnym właściwego kraju związkowego (§ 802f ust. 5 i 6 ZPO). Za odebranie od dłużnika wykazu majątku komornik pobiera opłatę w wysokości 33 euro (pozycja 260 załącznika do GvKostG).

2.3. Uzyskanie informacji o majątku dłużnika od osób trzecich

Wierzyciel może uzyskać informacje o majątku dłużnika również od osób trzecich. Na jego wniosek komornik może zwrócić się do organów rentowych z wnioskiem o udzielenie mu informacji o stosunkach pracy dłużnika, do Głównego Urzędu

Federalnego ds. Podatków w celu uzyskania informacji o kontaktach bankowych dłużnika oraz do Federalnego Urzędu ds. Ruchu Drogowego w celu uzyskania informacji o pojazdach zarejestrowanych na rzecz dłużnika (§ 802l ZPO). Powyższy wniosek jest dopuszczalny, jeżeli dłużnik nie spełni obowiązku złożenia wykazu majątku lub jeżeli egzekucja z wyjawionego w nim majątku prawdopodobnie nie doprowadzi do całkowitego zaspokojenia wierzyciela (§ 802l ust. 1 zd. 1 ZPO).

Ponadto, uzyskanie powyższych informacji musi być niezbędne do przeprowadzenia skutecznej egzekucji, a egzekwowane roszczenie nie może być niższe niż 500 euro (§ 802l ust. 1 zd. 2 ZPO). Za zasięgnięcie powyższych informacji komornikowi przysługuje opłata w wysokości 13 euro (pozycja 440 załącznika do GvKostG) oraz zwrot poniesionych wydatków.

3. Zapobieganie unikaniu egzekucji z dochodów z pracy zarobkowej

Organom egzekucyjnym nie przysługują szczególnie instrumenty mające na celu przymuszenie dłużnika do wykonywania obowiązku alimentacyjnego. Wyjątek w pewnym zakresie stanowią postanowienia § 850h ZPO mające na celu uniemożliwienie dłużnikowi unikania egzekucji z dochodów uzyskiwanych przez niego z pracy zarobkowej. Powyższe przepisy znajdują zastosowanie we wszystkich postępowaniach egzekucyjnych.

3.1. Wypłata wynagrodzenia osobie trzeciej (§ 850h ust. 1 ZPO)

Przepis § 850h ust. 1 ZPO znajduje zastosowanie, jeżeli dłużnik zawarł z „trzeciodłużnikiem” (np. pracodawcą) porozumienie, na podstawie którego „trzeciodłużnik” jest zobowiązany do wypłacania osobie trzeciej świadczeń stanowiących wynagrodzenie dłużnika. W tej sytuacji § 850h ust. 1 ZPO umożliwia wierzycielowi zajęcie roszczenia przysługującego formalnie osobie trzeciej wobec „trzeciodłużnika” (np. pracodawcy) dotyczącego wynagrodzenia dłużnika na podstawie tytułu egzekucyjnego przeciwko dłużnikowi (a nie osobie trzeciej). Przepis § 850h ust. 1 ZPO znajduje zastosowanie przede wszystkim w sytuacjach, w których wynagrodzenie za pracę dłużnika jest na podstawie porozumienia z pracodawcą wypłacane jego małżonce⁴. Powyższa norma znajduje także zastosowanie, jeżeli bliscy dłużnika otrzymują od jego pracodawcy niewspółmiernie wysokie odsetki z tytułu udzielonej pożyczki lub bardzo wysokie wypłaty z tytułu udziału w zyskach albo jeżeli – obok dłużnika – u jego pracodawcy zostanie zatrudniony małżonek, który otrzymuje od pracodawcy dłużnika wynagrodzenie, mimo że w rzeczywistości nie świadczy on pracy⁵. Powyższe rozszerzenie zakresu zajęcia wierzytelności ma mniejsze znaczenie praktyczne niż opisany poniżej instrument mający na celu uniemożliwienie ukrywania wynagrodzenia⁶.

Pojęcie wynagrodzenia za pracę jest rozumiane bardzo szeroko i obejmuje nie tylko świadczenia ze stosunku pracy, lecz także z tytułu świadczenia usług czy

⁴ Schmittmann/David, nb 687.

⁵ MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 2 i n.; Musielak/Becker § 850h ZPO, nb 4.

⁶ Geißler KKZ 2010, s. 265.

też umowy o dzieło, również jednorazowe⁷. Ponadto wystarczy, że jedynie część wynagrodzenia dłużnika (w praktyce z reguły część przekraczająca kwotę wolną od zajęcia) jest wypłacana osobie trzeciej⁸.

Jeżeli przesłanki uregulowane w § 850h ust. 1 ZPO są spełnione, to postanowienie o zajęciu wynagrodzenia dłużnika obejmuje także – bez konieczności wydania odpowiedniego zarządzenia – powyższe roszczenia osoby trzeciej wobec „trzediodłużnika” (§ 850h ust. 1 zd. 2 ZPO). Jednakże przy wydawaniu postanowienia o zajęciu sąd nie bada, czy roszczenie osoby trzeciej, które bez porozumienia dłużnika i „trzediodłużnika” przysługiwałoby dłużnikowi, rzeczywiście istnieje⁹. Jeśli „trzediodłużnik” (np. pracodawca) kwestionuje istnienie zajętej wierzytelności w całości lub w części, wówczas wierzyciel musi wytoczyć przeciwko niemu powództwo o zapłatę, do czego jest uprawniony na podstawie § 836 ZPO.

Powyższa norma nie dotyczy sytuacji, w której dłużnik dokonał cesji przysługującego mu od „trzediodłużnika” wynagrodzenia. W razie cesji wynagrodzenia z pokrzywdzeniem wierzycieli mogą znaleźć zastosowanie przepisy Ustawy o zaskarżaniu działań i czynności prawnych dłużnika poza postępowaniem upadłościowym¹⁰.

3.2. Ukrywanie wynagrodzenia (§ 850h ust. 2 ZPO)

Opisana powyżej regulacja § 850h ust. 1 ZPO dotyczy sytuacji, w których pracodawca zobowiązał się wprawdzie do odpowiedniego wynagradzania dłużnika za jego pracę, ale uzgodnione wynagrodzenie jest wypłacane osobie trzeciej. Jednakże, jeżeli na podstawie porozumienia z zatrudniającą go osobą dłużnik nie otrzymuje wcale wynagrodzenia lub otrzymuje je w bardzo niskiej wysokości, to zastosowanie znajduje § 850h ust. 2 ZPO.

Przesłanką zastosowania § 850h ust. 2 ZPO jest świadczenie przez dłużnika – nieodpłatne lub następujące za niewspółmiernie niskie wynagrodzenie – w ramach stałego stosunku na rzecz osoby trzeciej pracy lub usług, za które z reguły przysługuje wynagrodzenie. W tej sytuacji w stosunku pomiędzy wierzycielem egzekucyjnym a odbiorcą tej pracy lub tych usług przyjmuje się, że odbiorca jest zobowiązany do wypłaty dłużnikowi odpowiedniego wynagrodzenia. Przy badaniu, czy wskazane przesłanki są spełnione oraz przy ustalaniu odpowiedniego wynagrodzenia konieczne jest uwzględnienie wszystkich okoliczności faktycznych, w szczególności rodzaju pracy lub świadczonych usług, stosunków rodzinnych lub innych stosunków pomiędzy dłużnikiem a odbiorcą jego świadczeń oraz możliwości finansowych odbiorcy tych świadczeń (§ 850h ust. 2 zd. 2 ZPO).

Okoliczność, że ze względu na istniejące stosunki rodzinne bezpłatna praca dłużnika na rzecz rodziców lub małżonka jest moralnie uzasadniona, nie wyklucza zastosowania § 850h ust. 2 ZPO¹¹. Bez znaczenia jest także kwestia, czy dłużnik uzyskuje korzyści z rezygnacji z wynagrodzenia¹². Decydujące znaczenie

⁷ MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 2; Musielak/Becker § 850h ZPO, nb 3.

⁸ MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 3.

⁹ Do końca akapitu za: MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 9.

¹⁰ Gesetz über die Anfechtung von Rechtsbandlungen eines Schuldners außerhalb des Insolvenzverfahrens (Anfechtungsgesetz, AnfG) z 5.10.1994 r., BGBl I, s. 2911.

¹¹ BAG NJW 1978, s. 343.

¹² HeiB/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 43; MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 15.

ma natomiast fakt, czy z punktu widzenia osoby trzeciej dłużnik wykonuje pracę lub świadczy usługi, za które zazwyczaj przysługuje wynagrodzenie czy też działa w ramach obowiązku współdziałania wynikającego z przepisów prawa rodzinnego¹³. Tym samym § 850h ust. 2 ZPO nie znajduje zastosowania wobec dorosłej osoby, która raz w tygodniu przez kilka godzin pomaga w gospodarstwie rolnym lub przedsiębiorstwie rodziców¹⁴.

Typowym przykładem zastosowania § 850h ust. 2 ZPO jest praca w przedsiębiorstwie rodziców lub w przekazanym małżonkowi własnym przedsiębiorstwie w zamian za mieszkanie, wikt, „opierunek” i kieszonkowe¹⁵. Ponadto, ukrywanie wynagrodzenia może mieć miejsce w razie bezpłatnej działalności dłużnika jako jedynego członka zarządu rodzinnej spółki z o.o.¹⁶

Podjęcie ukrywania wynagrodzenia zachodzi wtedy, gdy wynagrodzenie wskazane przez dłużnika w wykazie majątku jest niewspółmiernie niskie¹⁷. W orzecznictwie można znaleźć następujące przykłady niewspółmiernie niskiego wynagrodzenia: miesięczne wynagrodzenie członka zarządu spółki w wysokości 900 euro brutto, podczas gdy z danych Federalnego Urzędu Statystycznego wynika, że średnie miesięczne wynagrodzenie na porównywalnym stanowisku wynosiło 7 857 euro brutto¹⁸; miesięczne wynagrodzenie głównego technika i jednocześnie reprezentanta handlowego przedsiębiorstwa w wysokości 1 850 euro brutto, podczas gdy układ zbiorowy dla pracowników przemysłu metalowego dla odpowiedniej grupy zaszerogowania przewiduje wynagrodzenie w wysokości 3 800 euro brutto¹⁹; miesięczne wynagrodzenie kierowcy-dostawcy w wysokości 400 euro brutto, wypłacane mu w gotówce²⁰; miesięczne wynagrodzenie mistrza-elektryka i kierownika przedsiębiorstwa w wysokości 1 000 euro brutto²¹; miesięczne wynagrodzenie prezesa zarządu spółki akcyjnej w wysokości ok. 1 800 euro (w tej sprawie ustalone umownie wynagrodzenie wynosiło 7 500 euro i zostało na podstawie porozumienia między spółką a prezesem zarządu obniżone do wysokości kwoty wolnej od zajęcia); sąd przyjął istnienie roszczenia o wynagrodzenie w umownie ustalonej wysokości²².

Wysokość odpowiedniego wynagrodzenia jest ustalana na podstawie układów zbiorowych lub przeciętnego wynagrodzenia za wykonywaną pracę²³.

Przy zajęciu na podstawie § 850h ust. 2 zd. 2 ZPO konieczne jest uwzględnienie możliwości finansowych podmiotu, na rzecz którego dłużnik wykonuje pracę lub świadczy usługi. Powyższe oznacza, że jeżeli odbiorca tych świadczeń, ze względu na własną złą sytuację majątkową, nie byłby w stanie zapłacić wynagrodzenia należnego na podstawie układu zbiorowego lub przeciętnego wynagrodzenia, to zobowiązanie go do takich świadczeń byłoby niesłuszne, np. jeśli prowadziłoby

¹³ Heiß/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 43.

¹⁴ Geißler KKZ 2010, s. 265, 266.

¹⁵ Schmittmann/David, nb 693; Geißler KKZ 2010, s. 265, 267 i n.

¹⁶ OLG Frankfurt BeckRS 1994, 13810.

¹⁷ Schmittmann/David, nb 693.

¹⁸ LAG Hessen BeckRS 2016, 67015.

¹⁹ LAG Hessen BeckRS 2013, 74932.

²⁰ LG Vreden, 6 T 93/10, baza danych JURIS; ustalenie wysokości odpowiedniego wynagrodzenia było niemożliwe ze względu na skąpe informacje w wykazie majątku dłużnika, co skutkowało zobowiązaniem go do uzupełnienia wykazu majątku.

²¹ LG Aurich, 4 T 448/09, baza danych JURIS.

²² OLG Karlsruhe BeckRS 2012, 4443.

²³ Heiß/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 45; MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 15.

to do niewypłacalności małej, rodzinnej firmy, która może istnieć wyłącznie dzięki bezpłatnej pracy członków rodziny²⁴.

Jeśli trzeci dłużnik (np. pracodawca) kwestionuje istnienie zajętej wierzytelności w całości lub w części, wówczas wierzyciel musi wytoczyć przeciwko niemu powództwo o zapłatę.

W praktyce zwraca się uwagę, że wprowadzie przesłanki zastosowania § 850h ust. 2 ZPO mogą zostać stwierdzone na podstawie obiektywnych kryteriów, lecz często konieczna jest przemyślana i celowa „praca detektywistyczna”, np. w celu ustalenia wymiaru czasu pracy dłużnika w przedsiębiorstwie osoby trzeciej²⁵. Ze względu na znaczny nakład pracy oraz konieczność wytoczenia powództwa o zapłatę, jeżeli trzeci dłużnik kwestionuje istnienie wierzytelności, to zastosowanie § 850h ust. 2 ZPO nie jest zalecane w odniesieniu do niewysokich roszczeń.

4. Inne ułatwienia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych

Niemiecki Kodeks postępowania cywilnego przewiduje dalsze ułatwienia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych, przede wszystkim w odniesieniu do egzekucji z wynagrodzenia o pracę. Zgodnie z § 850c ZPO w egzekucji z wynagrodzenia za pracę dłużnikowi przysługuje kwota wolna od zajęcia, której wysokość jest zależna od wysokości jego miesięcznego wynagrodzenia netto oraz liczby osób, wobec których jest on zobowiązany do alimentacji. Na podstawie tabeli stanowiącej załącznik do ZPO i aktualizowanej co 2 lata możliwe jest określenie, jaka część wynagrodzenia za pracę może zostać zajęta. Przykładowo, wynagrodzenie dłużnika zobowiązanego do utrzymywania dwóch osób jest wolne od zajęcia do wysokości 1.709,99 euro netto. Ponadto, pewne świadczenia wynikające ze stosunku pracy (np. połowa wynagrodzenia za nadgodziny, dodatek urlopowy, gratyfikacja bożonarodzeniowa do określonej wysokości) nie podlegają zajęciu (§ 850a ZPO).

W egzekucji ustawowych roszczeń alimentacyjnych powyższe ograniczenia nie znajdują zastosowania (§ 850d ZPO). Tym samym sytuacja dłużnika egzekucyjnego ulega pogorszeniu w dwóch aspektach: po pierwsze, zajęciu podlegają także świadczenia wynikające ze stosunku pracy wolne od zajęcia na podstawie § 850a ZPO. Jednakże dłużnikowi musi pozostać przynajmniej połowa świadczeń niepodlegających zajęciu na podstawie § 850a ZPO (czyli np. przynajmniej 1/4 wynagrodzenia za nadgodziny oraz połowa dodatku urlopowego).

Po drugie, możliwe jest zajęcie większej części wynagrodzenia dłużnika niż w egzekucji innych roszczeń; jednakże dłużnikowi musi pozostać kwota wystarczająca na zaspokojenie jego podstawowych potrzeb oraz na spełnienie jego ustawowych obowiązków alimentacyjnych wobec uprawnionych mających pierwszeństwo przed wierzycielem lub dla równomiernego zaspokojenia roszczeń uprawnionych tej samej rangi co wierzyciel (§ 850d ust. 1 zd. 2 ZPO). Ustawa nie reguluje wysokości kwoty, jaką należy pozostawić dłużnikowi. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem odpowiada ona koniecznym kosztom utrzymania na podstawie 12. Księgi Kodeksu prawa socjalnego – Pomoc społeczna (dalej SGB XII)²⁶, w szczególności elementarnym

²⁴ HeiB/Born/Fuch, Kap. 27, nb 45; MüKo-ZPO/Smid § 850h ZPO, nb 16; Geißler KKZ 2010, s. 265, 266.

²⁵ Do końca akapitu za: Geißler KKZ 2010, s. 265, 268.

²⁶ Sozialgesetzbuch (SGB) Zwölftes Buch (XII) – Sozialhilfe z 12.12.2003 r., BGBl I, s. 3022 ze zm.

potrzebom w rozumieniu § 27a ust. 1 i 2 SGB XII oraz odpowiednim kosztem za mieszkanie dłużnika²⁷. Wspomniane, podstawowe potrzeby osoby dorosłej wynoszą 404 euro miesięcznie (plus koszty mieszkania), a jeżeli pozostaje ona w związku małżeńskim, związku partnerskim lub konkubinacie i żyje we wspólnym gospodarstwie domowym z tą osobą – to 364 euro miesięcznie (plus koszty mieszkania).

W celu dokonania zajęcia przy zastosowaniu przywilejów wynikających z § 850d ZPO konieczny jest odpowiedni wniosek wierzyciela alimentacyjnego. Jednakże w literaturze wskazuje się, że skorzystanie z tego uprawnienia nie jest w każdym przypadku zalecane, albowiem skutek tego dłużnik może całkowicie utracić zainteresowanie wykonywaniem pracy zarobkowej, co prowadziłoby do pogorszenia sytuacji wierzyciela²⁸. W razie złożenia odpowiedniego wniosku, referendarz sądu wy rozstrzygający o dokonaniu zajęcia jest zobowiązany do obliczenia i wskazania w postanowieniu o zajęciu kwoty wynagrodzenia dłużnika wolnej od zajęcia²⁹.

Przepisy regulujące postępowanie egzekucyjne nie przewidują wielu szczególnych instrumentów służących zwiększeniu efektywności egzekucji świadczeń alimentacyjnych, w tym w szczególności dotyczących uzyskania informacji o majątku dłużnika.

Powyższe wynika z założenia, że w chwili złożenia wniosku o egzekucję tytułu dotyczącego świadczeń alimentacyjnych, wierzyciel z reguły dysponuje informacjami o majątku dłużnika (w odniesieniu do ich źródeł zob. pkt 5.1 poniżej). Także w publikacjach dotyczących dochodzenia świadczeń alimentacyjnych wskazuje się, że zebranie informacji o sytuacji majątkowej dłużnika powinno nastąpić jeszcze przed wszczęciem postępowania rozpoznawczego lub w jego toku, a jako metody uzyskania tych informacji są wskazywane regulacje prawa materialnego, ewentualnie przepisy dotyczące obowiązków udzielenia informacji w postępowaniu rozpoznawczym. Tym samym w znacznej części powyższych publikacji możliwość uzyskania wykazu majątku dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym nie jest wcale omawiana, co pozwala wnioskować o jej mniejszym znaczeniu praktycznym.

Ponadto, zastosowanie poszczególnych środków, w tym służących do uzyskania informacji o sytuacji majątkowej dłużnika czy też zmierzających do zajęcia ukrywanego wynagrodzenia, pozostawiono do dyspozycji wierzyciela. Powyższe sprawia na pierwszy rzut oka wrażenie, że dochodzący alimentów rodzic jest w dużym stopniu zdany na siebie, jednak przy ocenie tego konieczne jest uwzględnienie innych regulacji prawnych, w tym przysługującego mu fachowego wsparcia (zob. pkt 5.1 poniżej). Tym samym zadania dotyczące wspierania wierzyciela alimentacyjnego, które prawo polskie przekazuje komornikowi, są w Niemczech wykonywane przez organy administracji lub adwokatów.

5. Ocena efektywności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w Niemczech

W prawie niemieckim można zidentyfikować wiele regulacji prawa materialnego i procesowego, które składają się na obszerny system środków mających na celu ułatwienie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych. Poniżej zostaną one pokrótce przedstawione.

²⁷ Heiß/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 76; MüKo-ZPO/Becker § 850d ZPO, nb 5.

²⁸ Heiß/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 78.

²⁹ Heiß/Born/Fuchs, Kap. 27, nb 80; MüKo-ZPO/Becker § 850d ZPO, nb 21.

5.1. Fachowe wsparcie

Przymus adwokacki

Zgodnie z § 114 ust. 1 FamFG przed sądami rodzinnymi, także w postępowaniu dotyczącym alimentów, obowiązuje przymus adwokacki. Wyjątki od powyższej zasady zachodzą w postępowaniu uproszczonym, oraz jeżeli strona postępowania jest reprezentowana przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży. Tym samym prawo niemieckie zapewnia wnioskodawcy fachowe wsparcie w postępowaniu alimentacyjnym.

Wsparcie przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży

Rodzicom samotnie wychowującym dzieci przysługuje roszczenie o doradztwo i wsparcie ze strony Urzędu ds. Dzieci i Młodzieży przy dochodzeniu przysługujących im oraz dziecku roszczeń alimentacyjnych (§ 18 ust. 1 8. Księgi Kodeksu prawa socjalnego – Pomoc dzieciom i młodzieży, dalej SGB VIII)³⁰. Ponadto, bezpośrednio po narodzinach dziecka, którego rodzice nie pozostają w związku małżeńskim, Urząd jest zobowiązany do zaoferowania matce doradztwa (w formie osobistej rozmowy) dotyczącego m.in. dochodzenia roszczeń alimentacyjnych (§ 52a ust. 1 SGB VIII). Wiedząc o narodzinach dziecka Urząd ds. Dzieci i Młodzieży uzyskuje od urzędów stanu cywilnego, które są zobowiązane do niezwłocznego informowania go o narodzinach dzieci pozamałżeńskich.

Ponadto, na pisemny wniosek rodzica, Urząd ds. Dzieci i Młodzieży działa jako pomocnik procesowy dziecka w postępowaniach mających na celu ustalenie ojcostwa oraz dochodzenie roszczeń alimentacyjnych (§ 1712 BGB).

5.2. Ustalenie dochodów i majątku dłużnika alimentacyjnego

W Niemczech bezpośrednie złożenie wniosku do sądu o wydanie rozstrzygnięcia o wysokości alimentów stanowi rzadkość. Wszczęcie postępowania sądowego jest z reguły poprzedzone dokładnym ustaleniem sytuacji majątkowej zobowiązanego, które ma decydujące znaczenie dla sądowego postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego³¹.

Uprawnionemu przysługuje wobec zobowiązanego roszczenie o udzielenie informacji o jego dochodach i stanie majątku na podstawie prawa materialnego. Ponadto, FamFG reguluje uprawnienia sądu dotyczące możliwości uzyskania informacji o sytuacji majątkowej uczestników postępowania³².

Obowiązek udzielenia informacji na podstawie § 1605 BGB

Zgodnie z § 1605 ust. 1 BGB pomiędzy osobami spokrewnionymi w linii prostej istnieje obowiązek udzielenia – na żądanie uprawnionego – informacji o dochodach

³⁰ *Sozialgesetzbuch* (SGB) Ahtes Buch (VIII) – Kinder- und Jugendhilfe z 26.06.1990 r., BGBI I, s. 1802 ze zm.

³¹ Krenzler/Borth/Hauß, Kap. 1, nb 91.

³² Pominięto regulacje dotyczące obowiązku udzielenia informacji zawarte w przepisach prawa pomocy społecznej.

i majątku, jeśli jest to konieczne do ustalenia istnienia lub wymiaru obowiązku alimentacyjnego. Ponadto na żądanie konieczne jest przedłożenie odpowiednich dowodów, w szczególności zaświadczeń wystawianych przez pracodawcę. Obowiązek udzielenia informacji jest spełniony jedynie w razie przedłożenia uporządkowanego i kompletnego wykazu wszystkich wymaganych informacji. Przykładowo, osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę powinny wskazać wszystkie dochody brutto i netto z podziałem na poszczególne miesiące oraz udzielić informacji np. o wynagrodzeniu za nadgodziny, dodatku urlopowym, dodatku bożonarodzeniowym, „trzynastce”, wszystkich dodatkach (np. prowizje czy dodatki za pracę zmianową), świadczeniach rzeczowych (np. możliwości korzystania z samochodu służbowego), okresach choroby i wynagrodzeniu chorobowym, klasie podatkowej i kwotach wolnych od podatku oraz (w razie niedawnej zmiany pracy) o treści nowej umowy o pracę³³. W odniesieniu do osób prowadzących działalność gospodarczą wymagane jest przedłożenie zestawienia wszystkich przychodów i rozchodów. Informacje o dochodach osiągniętych na podstawie umowy o pracę powinny dotyczyć ubiegłego roku kalendarzowego lub ostatnich 12 miesięcy, o dochodach z działalności gospodarczej lub dochodach kapitałowych – ostatnich 3 lat. Obok udzielenia informacji uprawniony może też żądać przedłożenia odpowiednich dowodów, tj. dokumentów dotyczących obliczenia miesięcznego wynagrodzenia, zeznania podatkowego wraz z decyzją urzędu skarbowego dotyczącego podatku dochodowego, umowy o pracę, rachunku zysków i strat przedsiębiorstwa dłużnika, deklaracji dla podatku od towarów i usług itp.³⁴ Koszty udzielenia informacji ponosi zobowiązany³⁵.

Uprawniony może dochodzić udzielenia powyższych informacji przez zobowiązanego na drodze sądowej. Sam wniosek o zobowiązanie do udzielenia informacji jest jednak mało celowy, albowiem uzyskanie tych informacji ma służyć dochodzeniu alimentów³⁶. Sugerowanym sposobem działania jest połączenie wniosku o zobowiązanie do udzielenia informacji z wnioskiem o orzeczenie alimentów bez wskazania ich wysokości (tzw. wnioski stopniowy).

Ponadto w doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że w odniesieniu do pewnych informacji istnieje obowiązek poinformowania uprawnionego także w braku odpowiedniego zapytania, jeżeli przemilczenie pewnych zmian byłoby ewidentnie nieuczciwe. Naruszenie tego obowiązku może skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą; w tej sytuacji uprawniony może dochodzić szkody w postaci zaległych alimentów albo dodatkowych alimentów nawet w razie istnienia prawomocnego orzeczenia sądu ustalającego ich wysokość³⁷.

5.3. Uprawnienia sądu na podstawie § 235 i n. FamFG

Opisane wyżej materialnoprawne roszczenie o udzielenie informacji uzupełnia regulacja uprawnień sądu rodzinnego w postępowaniu rozpoznawczym.

³³ Do końca akapitu za: Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 16 i n.

³⁴ Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 30 i n.

³⁵ Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 25.

³⁶ Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 53.

³⁷ Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 13.

(i) Uprawnienia wobec uczestników postępowania

Zgodnie z § 235 ust. 1 FamFG sąd może zobowiązać obie strony postępowania do udzielenia informacji o ich dochodach, majątku oraz sytuacji majątkowej i osobistej oraz do przedłożenia odpowiednich dowodów, jeśli jest to konieczne do ustalenia istnienia lub wymiaru obowiązku alimentacyjnego. Ponadto, sąd może żądać pisemnego zapewnienia, że udzielone informacje są prawdziwe i kompletne. Uczestnicy postępowania są zobowiązani do informowania sądu bez wezwania o istotnych zmianach okoliczności, których dotyczyło powyższe zarządzenie (§ 235 ust. 3 FamFG).

Sąd jest zobowiązany do wydania zarządzenia na podstawie § 235 ust. 1 FamFG na wniosek uczestnika postępowania, jeżeli inny uczestnik przed wszczęciem postępowania nie wykonał w odpowiednim czasie spoczywającego na nim, na podstawie przepisów prawa materialnego (np. § 1605 BGB), obowiązku udzielenia informacji mimo odpowiedniego żądania uprawnionego (§ 235 ust. 2 FamFG).

(ii) Uprawnienia wobec osób trzecich

Jeżeli uczestnik postępowania nie wykona obowiązków nałożonych na niego przez sąd na podstawie § 235 FamFG w określonym przez sąd terminie, to sąd może się zwrócić z wnioskiem o udzielenie informacji i przedłożenie dowodów do pracodawców, organów ubezpieczeń społecznych, ubezpieczycieli i urzędów skarbowych (§ 236 ust. 1 FamFG), które są zobowiązane do wykonania zarządzenia sądu (§ 235 ust. 4 FamFG). Na wniosek uczestnika postępowania sąd jest zobowiązany do wydania powyższego zarządzenia (§ 236 ust. 2 FamFG).

6. Uzyskanie tytułu egzekucyjnego dotyczącego roszczeń alimentacyjnych

6.1. Uzyskanie tytułu egzekucyjnego na drodze sądowej

Uprawniony może dochodzić alimentów w „zwykłym” postępowaniu rozpoznawczym lub w postępowaniu uproszczonym dotyczącym roszczeń alimentacyjnych małoletnich dzieci.

Postępowanie uproszczone ma na celu ułatwienie i przyspieszenie dochodzenia alimentów, w szczególności przez ograniczenia dotyczące możliwości zgłaszania zarzutów przez zobowiązanego. W szczególności podniesienie przez niego zarzutu braku możliwości spełnienia świadczenia jest możliwe tylko wtedy, gdy jednocześnie udzieli on informacji o swoich dochodach, majątku oraz stosunkach osobistych i majątkowych (§ 252 ust. 2 FamFG). W postępowaniu uproszczonym możliwe jest żądanie ustalenia alimentów maksymalnie w wysokości 120% minimalnej stawki alimentacyjnej określonej na podstawie § 1612a ust. 1 BGB (zob. pkt 7.1 poniżej). Postępowanie uproszczone nie cieszy się w praktyce popularnością, co wynika z niedopuszczalności jego przeprowadzenia, jeżeli istnieje już jakikolwiek tytuł egzekucyjny dotyczący alimentów oraz znacznego stopnia jego skomplikowania³⁸.

³⁸ Krenzler/Borth/Nann, Kap. 6, nb 669.

6.2. Uzyskanie tytułu egzekucyjnego przed Urzędem ds. Dzieci i Młodzieży

Najtańszym i najszybszym sposobem uzyskania tytułu egzekucyjnego dotyczącego alimentów jest sporządzenie odpowiedniego dokumentu przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży. W tej sytuacji jednak konieczne jest współdziałanie zobowiązanego. Zgodnie z § 59 ust. 1 pkt 3 SGB VIII urzędnik właściwego urzędu jest uprawniony do sporządzenia dokumentu zawierającego zobowiązanie dłużnika do spełnienia obowiązku alimentacyjnego wobec zstępnego, który w chwili sporządzania powyższego dokumentu nie ukończył 21. roku życia. Powyższy dokument stanowi tytuł egzekucyjny (§ 60 SGB VIII).

Konieczna do sporządzenia powyższego dokumentu zgoda zobowiązanego musi dotyczyć nie tylko samego istnienia obowiązku alimentacyjnego, lecz także wysokości alimentów, do których świadczenia się zobowiązuje. Przy sporządzaniu tego dokumentu Urząd ds. Dzieci i Młodzieży nie udziela zobowiązanemu porad, w szczególności nie pomaga mu w określeniu wysokości należnych od niego alimentów, a jedynie protokołuje złożone przez niego oświadczenie. Z tego powodu w praktyce dłużnikom zaleca się uzyskanie porady prawnej dotyczącej wysokości należnych od nich alimentów, w szczególności w odniesieniu do ustalenia ich dochodów netto.

Zaletą tego sposobu uzyskania tytułu egzekucyjnego jest brak kosztów – za sporządzenie powyższego dokumentu nie pobiera się żadnych opłat. Z punktu widzenia zobowiązanego spore znaczenie ma fakt, że w razie braku współdziałania ryzykuje on wszczęcie przeciwko niemu postępowania sądowego, w którym może zostać nałożony na niego obowiązek zwrotu kosztów postępowania.

7. Ustalenie wysokości alimentów – standaryzacja i dynamizacja

Wysokość alimentów przysługujących dzieciom jest w Niemczech w znacznym stopniu zestandaryzowana. Ponadto możliwe jest uzyskanie tzw. dynamicznego tytułu alimentacyjnego, co upraszcza uzyskanie podwyższenia alimentów przez uprawnionego.

7.1. Standaryzacja – minimalna stawka alimentacyjna i tabela düsseldorfska

Standaryzacja wysokości alimentów w Niemczech opiera się na dwóch podstawach: ustawowej minimalnej stawce alimentacyjnej oraz tzw. tabeli düsseldorfskiej.

Zgodnie z § 1612a ust. 1 zd. 1 i 2 BGB nieletnie dziecko może żądać od rodzica, z którym nie zamieszkuje, alimentów stanowiących odpowiedni procent właściwej minimalnej stawki alimentacyjnej, która jest ustalana na podstawie rzeczowego minimum egzystencjalnego dziecka niepodlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym. Powyższa regulacja stanowi odesłanie do § 32 ust. 6 Ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych³⁹, zgodnie z którym dochody podatnika są pomniejszane o kwotę wolną od podatku w wysokości 2 304 euro odpowiadającą rzeczowemu minimum egzystencjalnemu dziecka. Powyższa kwota przysługuje

³⁹ *Einkommenssteuergesetz* (EStG) z 8.10.2009 r., BGBl I, s. 3366, 3862.

oboju rodzicom, a tym samym ustalone w ten sposób rzeczowe minimum egzystencjalne dziecka wynosi 4 608 euro rocznie, tj. 384 euro miesięcznie.

Zgodnie z § 1612a ust. 1 zd. 3 BGB przysługujący dziecku procent minimalnej stawki alimentacyjnej jest zależny od jego wieku i wynosi:

- do ukończenia przez dziecko 6. roku życia (tzw. pierwsza kategoria wiekowa): 87% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 335 euro miesięcznie;
- od 7. roku życia do ukończenia przez dziecko 12. roku życia (tzw. druga kategoria wiekowa): 100% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 384 euro miesięcznie;
- od 13. roku życia do ukończenia 17. roku życia (tzw. trzecia kategoria wiekowa): 117% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 450 euro miesięcznie.

Przysługująca dziecku minimalna stawka alimentacyjna jest pomniejszana o odpowiednią część zasiłku na dziecko (tzw. *Kindergeld*), który wynosi 190 euro dla pierwszego i drugiego dziecka, 196 euro dla trzeciego oraz 221 euro dla czwartego i każdego kolejnego dziecka. Powyższy zasiłek jest z reguły wypłacany rodzicowi, z którym dziecko zamieszkuje. Ze względu na to, że połowa tego zasiłku przysługuje drugiemu rodzicowi, jest ona zaliczana na poczet przysługującej dziecku minimalnej stawki alimentacyjnej.

Tabela 1 Kwota należna od zobowiązanego do zapłaty minimalnej stawki alimentacyjnej			
Kategoria wiekowa	Kwota należna dla pierwszego i drugiego dziecka	Kwota należna dla trzeciego dziecka	Kwota należna dla czwartego i kolejnego dziecka
1	240,00 euro	237,00 euro	224,50 euro
2	289,00 euro	286,00 euro	273,50 euro
3	355,00 euro	352,00 euro	339,50 euro

Źródło: opracowanie własne.

Minimalna stawka alimentacyjna ma na celu pokrycie jedynie podstawowych potrzeb uprawnionego i znajduje uzasadnienie jedynie wtedy, gdy zobowiązany uzyskuje niewielkie dochody, tj. poniżej 1 500 euro netto miesięcznie.

W celu ustalenia wysokości roszczeń alimentacyjnych w pozostałych sytuacjach zastosowanie w praktyce znajduje tzw. tabela düsseldorfska. Nie ma ona charakteru powszechnie obowiązującego źródła prawa, lecz stanowi wskazówki wypracowane przez sądy w apelacji Düsseldorf, które następnie zostały (w całości lub w części) przejęte przez inne apelacje. Poza zaletą w postaci uproszczenia postępowania alimentacyjnego przez zwolnienie sędziów od konieczności szczegółowego obliczania kwot potrzebnych do zaspokojenia potrzeb dziecka, stosowanie tabeli düsseldorfskiej zapewnia równe traktowanie wszystkich uczestników postępowania oraz jednolitość orzecznictwa.

Tabela düsseldorfska określa wysokość należnych alimentów dla dzieci w czterech kategoriach wiekowych i jedenastu kategoriach dochodów zobowiązanego. Ponadto, wskazuje ona wysokość minimalnej kwoty na własne utrzymanie dłużnika, która nie może zostać przeznaczona na wykonywanie obowiązku alimentacyjnego,

albowiem wówczas dłużnik sam popadłby w niedostatek. Jeżeli po odjęciu od dochodu dłużnika kwot, które musiałby on płacić tytułem alimentów, pozostaje kwota niższa niż kwota minimalna, to występuje tzw. niedobór alimentacyjny skutkujący proporcjonalną redukcją wszystkich zobowiązań alimentacyjnych dłużnika.

Jeśli dochód netto dłużnika przekracza 5 101 euro, wówczas wysokość alimentów jest ustalana indywidualnie. Powyższe kwoty są pomniejszane o połowę zasiłku na dziecko (zob. powyżej). Ponadto wierzyciel alimentacyjny może dochodzić od dłużnika finansowania jego zwiększonych potrzeb wykraczających poza potrzeby, których dotyczą powyższe kwoty (tzw. podwyższone potrzeby np. korepetycje, dodatkowe koszty dłuższego leczenia lub rehabilitacji) oraz szczególnych potrzeb, które występują nieregularnie (tzw. szczególne potrzeby np. koszty wycieczki klasowej).

Tabela 2
Tabela düsseldorfska obowiązująca od 1.01.2016 r.

Kat.	Dochód netto zobowiązanego (euro)	Kwota przysługująca dziecku w wieku (euro)				Minimalna kwota na własne utrzymanie (euro)
		0–5	6–11	12–17	powyżej 18	
1.	do 1500	335	384	450	516	880/1080
2.	1501–1900	352	404	473	542	1180
3.	1901–2300	369	423	495	568	1280
4.	2301–2700	386	442	518	594	1380
5.	2701–3100	402	461	540	620	1480
6.	3101–3500	429	492	576	661	1580
7.	3501–3900	456	523	612	702	1680
8.	3901–4300	483	553	648	744	1780
9.	4301–4700	510	584	684	785	1880
10.	4701–5100	536	615	720	826	1980

Źródło: Wyższy Sąd Krajowy Düsseldorf.

7.2. Dynamizacja

Dalszym uproszczeniem dochodzenia alimentów jest możliwość uzyskania tzw. dynamicznego tytułu egzekucyjnego. Uprawniony nie musi wnioskować o przyznanie mu alimentów w określonej kwotowo wysokości, lecz może żądać zasądzenia alimentów w wysokości określonego procentu minimalnej stawki alimentacyjnej dla odpowiedniej kategorii wiekowej, pomniejszonego o połowę zasiłku na dziecko.

Zaletą tego rozwiązania jest łatwe dostosowanie wysokości należnych alimentów w razie wzrostu minimalnej stawki alimentacyjnej lub w związku z przejściem dziecka do kolejnej kategorii wiekowej, tj. przez przeprowadzenie odpowiednich operacji rachunkowych bez konieczności składania wniosku do sądu o zmianę wysokości orzeczonych alimentów.

8. Aspekt ekonomiczny

W Niemczech brakuje wyczerpujących informacji statystycznych dotyczących wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanych, w szczególności informacji dotyczących liczby rodziców niewykonywujących obowiązku alimentacyjnego⁴⁰. Także przyczyny niewykonywania przez nich tego obowiązku nie zostały do tej pory zbadane⁴¹. Poniżej zostaną przedstawione wyniki przeprowadzonych badań, ankiet i analiz.

8.1. Informacje statystyczne dotyczące ogólnej sytuacji rodziców samotnie wychowujących dzieci i ich dzieci

W 2014 r. mieszkało w Niemczech w przybliżeniu 1 640 000 osób samotnie wychowujących ok. 2 300 000 małoletnich dzieci⁴². Matki stanowiły 89% rodziców samotnie wychowujących dzieci; 68% samotnych rodziców opiekuje się jednym dzieckiem, 25,5% dwoma, 6,5% – trzema lub więcej, przy czym samotni ojcowie opiekują się zazwyczaj tylko jednym dzieckiem.

Spośród ok. 8 100 000 rodzin mieszkających w RFN, 20,3% stanowią rodziny z jednym rodzicem. W porównaniu do 1996 r. liczba osób samotnie wychowujących dzieci wzrosła o ok. 25% (z 1 304 000 do 1 639 000). Najmniejszy odsetek samotnych rodziców mieszka w Badenii-Wirtembergii (16,3%), największy – w Bremie i Saksonii-Anhalt (27,4%).

60,8% samotnych matek dzieci poniżej 18. roku życia pracuje zarobkowo (w porównaniu do 60,6% matek pozostających w związku małżeńskim), jednakże 58% z nich pracuje w niepełnym wymiarze czasu pracy. Samotne matki pracują przeciętnie 29,5 godzin tygodniowo, tj. średnio 5 godzin więcej niż matki pozostające w związku małżeńskim.

Stopień zagrożenia biedą wynosił dla samotnych rodziców 41,9% (dla porównania dla pary z jednym dzieckiem – 9,6%) i wzrósł od 2005 r. o 6,6%. Średnio 37,6% rodzin z jednym rodzicem pobierało w 2014 r. świadczenia pomocy społecznej na podstawie 2. Księgi Kodeksu prawa socjalnego – Zabezpieczenie podstawowe dla osób poszukujących pracy (dalej SGB II)⁴³, tj. ponad pięć razy więcej niż pełne rodziny (7,3%). Połowa spośród 1 920 000 dzieci poniżej 18. roku życia, które otrzymywały świadczenia pomocy społecznej na podstawie SGB II, zamieszkiwało tylko z jednym z rodziców. Rodzice samotnie wychowujący dzieci częściej niż inne osoby pozostają bez pracy (11,4% w porównaniu do 5,4%).

Tym samym samotne wychowywanie dziecka stanowi w Niemczech najistotniejszy czynnik ryzyka biedy występujący wśród osób dorosłych. Bieda dzieci jest natomiast w połowie konsekwencją biedy wychowującego go samotnie rodzica.

⁴⁰ Bundestag-Drucksache 18/1346 z 7.05.2014 r., s. 4.

⁴¹ Wersig, s. 3.

⁴² Za: Lenze/Funcke, s. 14 i n. (na podstawie danych Federalnego Urzędu Statystycznego i własnych obliczeń autorki).

⁴³ Sozialgesetzbuch (SGB) Zweites Buch (II) – Grundsicherung für Arbeitsuchende z 24.12.2003 r., BGBl I, s. 1939 ze zm.

Ze sporządzonego na zlecenie Ministerstwa ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży sprawozdania „Zagrożenie biedą wśród dzieci i młodzieży w Niemczech”⁴⁴ wynikają następujące czynniki ryzyka:

- **Liczba rodzeństwa:** najbardziej zagrożone biedą są dzieci żyjące w gospodarstwach domowych, w skład których wchodzi jeden rodzic i dwójka dzieci (41,3%) albo rodzic i jedno dziecko (38,2%); dla porównania powyższe ryzyko dla dwójki rodziców z dwójką dzieci wynosi 9,5%.
- **Wiek:** najwyższe ryzyko biedy dotyka dzieci w wieku od 15 do 18 lat (23,9%), mniejsze w wieku od 6 do 15 lat (16,4%), a najmniejsze w wieku do 6 lat (14,4%); powyższe zdaje się przynajmniej w części pozostawać w związku z czasowymi ograniczeniami pobierania zaliczki alimentacyjnej.
- **Pochodzenie rodziców:** zagrożenie biedą wynosi 30,1%, jeżeli głowa gospodarstwa domowego nie ma niemieckiego obywatelstwa i jest tym samym prawie dwukrotnie wyższa (!) niż w razie posiadania przez głowę rodziny obywatelstwa niemieckiego.

8.2. Informacje statystyczne dotyczące istnienia i wykonywania obowiązku alimentacyjnego

Badanie przeprowadzone przez Forsa (2002 r.)

W 2002 r. Ośrodek badania opinii społecznej Forsa przeprowadził na zlecenie Ministerstwa ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży reprezentatywną ankietę dotyczącą sytuacji rodziców samotnie wychowujących dzieci, w tym wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanych⁴⁵. Poniżej przedstawiono najistotniejsze wyniki tego badania.

69% rodziców samotnie wychowujących dzieci wskazało, że zobowiązany płaci alimenty regularnie w pełnej wysokości, 31% nie otrzymuje alimentów regularnie, w pełnej wysokości lub wcale⁴⁶, przy czym niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego stanowi większy problem we wschodnich Niemczech (37% w porównaniu do 29% w zachodnich Niemczech)⁴⁷.

Z powyższego badania wynikają znaczne różnice w wykonywaniu obowiązku alimentacyjnego w zależności od następujących czynników:

Rodzaj związku rodziców: 30% rozwiedzionych rodziców nie otrzymuje alimentów w pełnej wysokości; powyższy problem dotyczy w większym stopniu par, które nie zawarły związku małżeńskiego (36%) lub nigdy nie mieszkały razem (34%), natomiast w mniejszym stopniu małżonków pozostających w separacji (20%)⁴⁸.

Rozstanie rodziców: najmniej rodziców nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego (w całości lub w części) przed upływem 1,5 roku od rozstania (18%), a ich

⁴⁴ Böhmer/Heimer, s. 8 i n.

⁴⁵ Wyniki tego badania zostały opublikowane w sprawozdaniu „Unterhaltszahlungen für minderjährige Kinder in Deutschland“, 2002, <https://www.bmfsfj.de/blob/94894/7e33a50d25693a44ac317a682a62c32f/prm-24073-sr-band-228-data.pdf> (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁴⁶ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 102.

⁴⁷ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 104.

⁴⁸ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 104 i n.

liczba rośnie wraz z upływem czasu od rozstania (1,5 roku do 4 lat – 27%, powyżej 4 lat – 33%)⁴⁹.

Odległość miejsc zamieszkania rodziców: procent rodziców niewykonujących obowiązku alimentacyjnego rośnie wraz z odległością ich miejsca zamieszkania od miejsca zamieszkania dziecka i wynosi 24% w odniesieniu do rodziców mieszkających w tej samej miejscowości, 26% w odniesieniu do rodziców mieszkających nie dalej niż 50 km, 31% w razie odległości wynoszącej pomiędzy 50 a 200 km i 37%, jeżeli powyższa odległość wynosi ponad 200 km.

Częstotliwość wizyt u dziecka: tylko 13% rodziców często odwiedzających dziecko nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego, natomiast aż 59% rodziców, którzy w ogóle nie odwiedzają dziecka nie płaci alimentów.

Regulacja opieki nad dzieckiem i podejmowanie decyzji: jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, to 19% zobowiązanych rodziców nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego w całości; natomiast jeżeli władza rodzicielska przysługuje tylko jednemu z nich, aż 38% zobowiązanych nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego w całości⁵⁰; także wspólne podejmowanie ważnych decyzji dotyczących dziecka ma duże znaczenie: 17% rodziców biorących udział w podejmowaniu tych decyzji nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego w pełni (w porównaniu do 44% rodziców, którzy nie biorą udziału przy podejmowaniu tych decyzji)⁵¹.

Sposób ustalenia alimentów: najmniejsze problemy zachodzą wtedy, gdy alimenty zostały ustalone pomiędzy rodzicami (11% sytuacji), częściej w razie ich ustalenia przy udziale adwokata lub notariusza (21% sytuacji), najczęściej natomiast w razie ich ustalenia przy udziale Urzędu ds. Dzieci i Młodzieży (41% sytuacji) albo przez sąd (45% sytuacji)⁵².

Praca zarobkowa zobowiązanego: jedynie 19% zobowiązanych pracujących zarobkowo nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego w całości, natomiast w przypadku niepracujących rodziców – aż 68%⁵³.

Problemy przy wykonywaniu obowiązku alimentacyjnego można podzielić na następujące cztery kategorie o bardzo zróżnicowanej częstotliwości występowania⁵⁴:

- regularne płatności w niepełnej wysokości 15%;
- nieregularne płatności w pełnej wysokości 8%;
- nieregularne płatności w niepełnej wysokości 7%;
- całkowity brak płatności 68%.

Nieregularne płatności w 53% sytuacji oznaczają, że zobowiązany płaci co 2 miesiące, w 22% raz na kwartał, w 8% raz na pół roku i w 4% – jeszcze rzadziej⁵⁵. Niepełne płatności oznaczają, że w 40% sytuacji zobowiązany płaci 3/4 należnej dziecku kwoty⁵⁶.

Jedynie 20% uprawnionych rodziców podjęło kroki prawne zmierzające do dochodzenia alimentów⁵⁷.

⁴⁹ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 102 i 105.

⁵⁰ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 102.

⁵¹ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 103.

⁵² Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 102 i 106.

⁵³ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 107.

⁵⁴ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 112.

⁵⁵ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 115.

⁵⁶ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 116.

⁵⁷ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 117.

Jako główne przyczyny niewykonywania przez zobowiązanych obowiązku alimentacyjnego samotni rodzice wskazali brak możliwości finansowych zobowiązane (46%) oraz uchylanie się od tego obowiązku (42%)⁵⁸.

Badanie przeprowadzone przez Allensbach (2008 r.)

Na zlecenie Ministerstwa ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży Ośrodek badania opinii Allensbach przeprowadził we wrześniu i październiku 2008 r. badanie z udziałem reprezentatywnej próby 1 105 osób samotnie wychowujących dzieci dotyczące ich sytuacji życiowej i zawodowej oraz planów na przyszłość⁵⁹.

Z powyższego badania wynika następujący ogólny obraz sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci: 8% samotnych rodziców ma poważne kłopoty finansowe i nie wie, w jaki sposób zapewnić utrzymanie rodzinie, 26% może sobie pozwolić jedynie na niezbędne wydatki, 37% wskazało, że uzyskiwane dochody wystarczają na skromne utrzymanie⁶⁰.

81% rodziców samotnie wychowujących dzieci wskazało, że im samym oraz dziecku przysługują roszczenia alimentacyjne od drugiego rodzica dziecka⁶¹. 27% przysługuje mniej niż 250 euro, 42% – między 250 a 449 euro, 19% od 450 do 699 euro, a 12% – kwota powyżej 700 euro, przy czym prawie połowa rodziców należących do tej grupy wychowuje przynajmniej trójkę dzieci.

Jednakże powyższe dane dotyczą jedynie istnienia roszczeń alimentacyjnych, a nie ich wykonywania w praktyce. W rzeczywistości tylko połowa uprawnionych otrzymuje alimenty w pełnej wysokości, 26% w części, 24% nie otrzymuje ich wcale⁶².

Tabela 3					
Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Czy otrzymuje Pan/Pani alimenty?”					
	Samotni rodzice, którym lub którym dzieciom przysługują alimenty				
	Wszyscy	Samotne matki			Samotni ojcowie
		Wszystkie	Pracujące	Niepracujące	
Tak	76	77	81	68	69
w całości	50	51	57	39	43
w części	26	26	24	29	26
Nie	24	23	19	32	31

Źródło: przypis 59.

Jako główną przyczynę niewykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanego wskazywano uchylanie się od tego obowiązku (46%) oraz brak możliwości finansowych (43%)⁶³.

⁵⁸ Sprawozdanie „Unterhaltszahlungen...”, s. 133.

⁵⁹ Zob. „Alleinerziehende: Lebens- und Arbeitssituation sowie Lebenspläne“, http://www.ifd-allensbach.de/uploads/tx_studies/7373_Alleinerziehende.pdf (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁶⁰ „Alleinerziehende...”, s. 26.

⁶¹ „Alleinerziehende...”, s. 28.

⁶² „Alleinerziehende...”, s. 28.

⁶³ „Alleinerziehende...”, s. 84.

Alimenty stanowią przeciętnie 1/4 dochodów gospodarstw domowych samotnych rodziców, a w odniesieniu do niepracujących – ponad 30%⁶⁴. Średni miesięczny dochód tych gospodarstw domowych wynosi (z uwzględnieniem świadczeń publicznych) ok. 1 500 euro, przy czym dochody poszczególnych grup osób samotnie wychowujących dzieci są bardzo zróżnicowane: samotne matki osiągają dochody w wysokości od 1 000 do 1 500 euro miesięcznie, samotne matki z jednym dzieckiem dysponują średnio 1 300 euro miesięcznie; samotni ojcowie, którzy z reguły pracują w pełnym wymiarze czasu pracy, osiągają wyższe dochody wynoszące (w zależności od liczby dzieci) średnio od 1 900 do 2 400 euro; samotne pracujące matki dysponują średnio 1 550 euro miesięcznie, niepracujące – mają ok. 970 euro na miesiąc.

Niepracującym matkom i ich dzieciom przysługują roszczenia alimentacyjne w średniej wysokości 360 euro, a tym samym luka w wysokości 600 euro miesięcznie jest wypełniania świadczeniami pomocy społecznej oraz za pomocą rodziny.

Analiza badań przeprowadzona przez B. Hartmanna (2014 r.)

Od 2010 r. działający przy Instytucie Badań Ekonomicznych w Berlinie (*Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*, DIW) Panel Społeczno-Ekonomiczny (*Sozio-oekonomisches Panel*, SOEP) razem z Ośrodkiem badania opinii społecznej TNS Infratest zbiera dane w ramach projektu „Rodziny w Niemczech”⁶⁵. W powyższym badaniu bierze udział 4 500 gospodarstw domowych. Uzyskane w ten sposób dane są udostępniane naukowcom od 2012 r. Bastian Hartmann w artykule pt. „Roszczenia alimentacyjne a rzeczywistość. Jak duży jest problem niepłaconych alimentów na dzieci?”⁶⁶ przeprowadził analizę tych danych pod kątem wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanych, a jej najważniejsze wyniki dotyczące wykonywania obowiązku alimentacyjnego zostaną przedstawione poniżej, natomiast w odniesieniu do stosowania UVG w punkcie 9.6 poniżej.

Wszyscy rodzice samotnie wychowujący dzieci biorący udział w badaniu wskazali, że ich dzieciom przysługują roszczenia alimentacyjne, jednakże tylko 48,5% rodziców rzeczywiście otrzymuje alimenty, a z tego tylko 19,5% w całości⁶⁷. Aż 50,17% dzieci nie otrzymuje alimentów. Ponadto, większość dokonanych płatności nie przekracza minimalnej stawki alimentacyjnej (zob. pkt 7.1 powyżej), wyższe płatności są bardzo rzadkie, a w odniesieniu do samotnych ojców prawie niespotykane (co zdaniem autora wynika z niższych zarobków kobiet).

Z przeprowadzonej analizy autor wnioskuje, że nawet przy uwzględnieniu świadczeń wypłacanych na podstawie UVG znaczna część roszczeń alimentacyjnych nie jest zaspokajana⁶⁸.

⁶⁴ „*Alleinerziehende...*”, s. 32 i n.

⁶⁵ Informacje ze strony DIW, zob. https://www.diw.de/de/diw_01.c.402598.de/familien_in_deutschland_fid.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁶⁶ SOEPpapers 2014/660, s. 1 i n.

⁶⁷ Do końca akapitu za: Hartmann, SOEPpapers 2014/660, s. 8 i n.

⁶⁸ Hartmann, SOEPpapers 2014/660, s. 11.

Ogólna sytuacja majątkowa społeczeństwa, bezrobocie i „szara strefa”

Wynagrodzenie

Zgodnie z danymi Federalnego Urzędu Statystycznego przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (bez dodatków) osób zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy w przemyśle i usługach wynosiło w 2015 r. 3 612 euro brutto, przy czym średnie wynagrodzenie mężczyzn wynosiło 3 810 euro brutto, kobiet – 3 161 euro brutto⁶⁹.

Określenie na tej podstawie średniego miesięcznego wynagrodzenia netto jest – ze względu na znaczny stopień skomplikowania niemieckiego systemu podatkowego – możliwe jedynie w przybliżeniu. Przy założeniu, że podatnik nie pozostaje w związku małżeńskim, posiada jedno dziecko i nie uiszcza podatku kościelnego, jego wynagrodzenie netto określone na podstawie powyższego średniego wynagrodzenia brutto wynosi ok. 2 250 euro miesięcznie; dla mężczyzn ok. 2 350 euro miesięcznie, a dla kobiet – w przybliżeniu 2 020 euro miesięcznie.

Bezrobocie

Stopa bezrobocia w Niemczech jest bardzo niska i zgodnie z informacjami Federalnej Agencji ds. Pracy, organu administracji właściwego dla rejestracji i wspierania osób bezrobotnych, we wrześniu 2016 r. wynosiła 5,9%⁷⁰. Stopa bezrobocia jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych regionach Niemiec: średnia stopa bezrobocia w zachodnich Niemczech wynosi 5,4%, we wschodnich Niemczech – 7,9%. Najmniej osób pozostaje bez pracy w bogatszych krajach związkowych na południu Niemiec, tj. w Bawarii (3,4%) oraz Badenii-Wirtembergii (3,8%), najwięcej – w krajach związkowych wschodnich Niemiec, tj. w szczególności w Meklemburgii-Pomorzu Przednim (8,7%), Saksonii-Anhalt (8,8%) i Berlinie (9,4%) oraz w zachodnioniemieckiej Bremie (10,2%). Spośród w przybliżeniu 2 600 000 bezrobotnych ok. 640 000, tj. 24,4%, nie posiadało niemieckiego obywatelstwa. Powyższy wskaźnik jest ponad dwukrotnie wyższy niż procent mieszkańców nieposiadających niemieckiego obywatelstwa (10,58% w 2015 r.).

„Szara strefa”

(i) Rozmiar

Określenie rozmiaru „szarej strefy” w Niemczech jest bardzo trudne. Autorzy sporządzonego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Spraw Społecznych sprawozdania „Szacowanie rozmiaru szarej strefy” przedstawili metody badawcze stosowane dla

⁶⁹ Zob. dane zamieszczone na stronie <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesamtwirtschaftUmwelt/VerdiensteArbeitskosten/VerdiensteVerdienstunterschiede/Tabellen/LangeReiheD.html> (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁷⁰ Do końca akapitu za: Bundesagentur für Arbeit „Arbeitsmarkt in Zahlen”, 20.08.2016 r., zob. <https://statistik.arbeitsagentur.de/Statistikdaten/Detail/Aktuell/iiiia4/alo-ingesamt/alo-ingesamt-d-0-pdf.pdf> (dostęp: 13.01.2017 r.).

określenia rozmiaru szarej strefy oraz wyniki ich zastosowania w praktyce. Badania prowadzone w Niemczech w formie bezpośrednich ankiet wykazały następujący rozmiar „szarej strefy”⁷¹:

Tabela 4				
Rozmiary „szarej strefy” (badanie 1: Feld&Larsen, Niemcy, 2004 r.; badanie 2: Feld&Larsen, Niemcy, 2006 r.; badanie 3: Lamnek i inni, Niemcy, lata 1997/1998, badanie 4: IAW& Schneider, Badenia-Wirtembergia, lata 1999/2000)				
	1	2	3	4
Podaż (% osób przyznających się do pracy „na czarno”)	8,8%*	7,2%*	24,9%**	16,3%**
Popyt (% osób przyznających się do korzystania z pracy „na czarno”)			24,1%**	20,2%**
Liczba godzin pracy „na czarno” na tydzień	7,5	7,3		
Gotowość do pracy „na czarno”	24,4%***		47,4%****	
Szacowane ryzyko wykrycia pracy „na czarno” (% osób, które powyższe ryzyko oceniły jako wysokie lub dość wysokie)	39,1%	40,7%		

* W ostatnich 12 miesiącach

** W całym życiu

*** % osób pracujących „na czarno” lub gotowych do pracy „na czarno”

**** % osób, które nie wykluczają pracy „na czarno”.

Innym sposobem określenia rozmiaru „szarej strefy” jest zastosowanie modelu MIMIC, jednego z modeli strukturalnych umożliwiających szacowanie ukrytych zmiennych (rozmiaru „szarej strefy”) przy wykorzystaniu znanych zmiennych dotyczących przyczyn (np. wysokości opodatkowania, składek na ubezpieczenie społeczne) oraz wskaźników (np. wzrost gospodarczy, oficjalna stopa zatrudnienia). Na tej podstawie Schneider i Boockmann oszacowali oczekiwany rozmiar „szarej strefy” w Niemczech jako procent PKB. Zgodnie z ich badaniami rozmiar „szarej strefy” w Niemczech osiągnął maksimum w 2003 r. (17,2% PKB) i od tego czasu – z wyjątkiem kryzysowego roku 2009 – nieustannie spada⁷². W 2015 r. „szara strefa” w Niemczech odpowiadała 12,2% PKB (brak zmian w porównaniu do 2014 r.), co odpowiadało średniemu wskaźnikowi dla wszystkich krajów OBWE.

(ii) Zwalczanie przez administrację celną

Zwalczanie pracy „na czarno” jest przedmiotem regulacji Ustawy o zwalczaniu pracy na czarno oraz nielegalnego zatrudnienia (dalej SchwarzArbG)⁷³. Zgodnie z § 2 SchwarzArbG zadania w tym zakresie wykonuje przede wszystkim administracja celna, w szczególności jej gałąź: „Kontrola finansowa szarej strefy”, oraz – w odniesieniu do naruszeń obowiązków rejestracyjnych na podstawie przepisów o prowadzeniu działalności gospodarczej lub rzemieślniczej – odpowiednie organy samorządu

⁷¹ Za: Boockmann/Döhrn/Groneck/Verbeek, s. 29.

⁷² Schneider/Boockmann, s. 21.

⁷³ Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung (Schwarzarbeitsbekämpfungsgesetz – SchwarzArbG) z 23.07.2004 r., BGBl I, s. 1842 ze zm.

terytorialnego. Urzędnicy administracji celnej są uprawnieni do kontrolowania wykonywania przez pracodawców obowiązków meldunkowych wynikających z prawa ubezpieczeń społecznych, nadużywania świadczeń pomocy społecznej w związku z umowami o świadczenie usług lub o dzieło, przestrzegania przez pracodawców przepisów o minimalnym wynagrodzeniu oraz przepisów prawa podatkowego, a także do kontrolowania posiadania przez zatrudnionych cudzoziemców pozwoleń na pracę lub/i pobyt (§ 2 ust. 1 SchwarzArbG). Z informacji administracji celnej wynika następująca liczba przeprowadzonych kontroli i ich skutków w latach 2013–2015⁷⁴.

Tabela 5 Liczba przeprowadzonych kontroli i ich skutków w latach 2013–2015			
	2013	2014	2015
Liczba kontroli osobowych w miejscu pracy	523 340	512 763	360 345
Liczba kontroli pracodawców	64 001	63 014	43 637
Liczba zakończonych postępowań przygotowawczych dotyczących przestępstw	94 962	100 763	104 778
Liczba zakończonych postępowań przygotowawczych dotyczących wykroczeń	53 993	53 007	47 280
Suma grzywnien (w milionach euro)	44,7	46,7	43,4
Suma kar pieniężnych nałożonych przez sądy w wyrokach i nakazach karnych (w milionach euro)	26,1	28,2	28,8
Liczba orzeczonych przez sądy kar pozbawienia wolności	1927	1917	1789

Źródło: prypis 74.

Tym samym urzędnicy administracji celnej w 2015 r. skontrolowali ponad 30% mniej zakładów pracy niż w 2014 r. Przyczyną tego spadku może być fakt, że ok. 600 z prawie 7 000 posad w dziale „Kontrola finansowa szarej strefy” nie było obsadzonych⁷⁵.

W związku z powyższym spadkiem skuteczności zwalczania „szarej strefy” Ministerstwo Finansów przygotowało projekt Ustawy o intensyfikacji zwalczania szarej strefy, który został przyjęty przez Radę Ministrów Niemiec 15.06.2016 r.⁷⁶ Powyższa ustawa stanowi nowelizację SchwarzArbG, której głównym celem jest wprowadzenie nowego systemu komputerowego pozwalającego na bardziej efektywną pracę i zbieranie danych oraz przyznanie administracji celnej automatycznego dostępu do centralnego rejestru pojazdów.

(iii) Pośrednia minimalizacji „szarej strefy”

Ze środków mających pośrednio wpływ na rozmiar „szarej strefy” zostaną poniżej przedstawione ulgi podatkowe oraz skutki cywilnoprawne świadczenia usług „na czarno”.

⁷⁴ Zob. dane zamieszczone na stronie http://www.zoll.de/DE/Presse/Zahlen-Fakten/zahlen_fakten_schwarzarbeit.html?isPopup=true&view=render%5BStandard%5D&nn=20760 (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁷⁵ Bundestag-Drucksache 18/7525 z 15.02.2016 r., s. 14 i n.

⁷⁶ *Gesetz zur Stärkung der Bekämpfung der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung*, zob. http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Gesetzestexte/Gesetzentwuerfe_Arbeitsfassungen/2016-06-15-G-Staerkung-Bekaempfung-Schwarzarbeit.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

Zgodnie z § 35 Ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych podatnik może odliczyć od należnego podatku 20% kwot wydanych na usługi świadczone na rzecz jego gospodarstwa domowego, np. sprzątanie, opieka czy usługi rzemieślników, jednak tylko do określonej w tych przepisach maksymalnej kwoty. Powyższe odliczenie jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy podatnik otrzymał rachunek za świadczone usługi i dokonał płatności na konto osoby świadczącej usługę. Jednakże Federalny Trybunał Obrachunkowy (*Bundesrechnungshof*) postuluje uchylenie tego przepisu, bowiem skutkuje on znacznym wzrostem nakładu pracy urzędników skarbowych i nie prowadzi do zmniejszenia „szarej strefy”, gdyż w 82% od podatku odliczonych kwoty wypłacane legalnie także przed wprowadzeniem tego przepisu⁷⁷.

Cywilnoprawne skutki świadczenia usług „na czarno” były wielokrotnie przedmiotem orzeczeń Federalnego Trybunału Sprawiedliwości (*Bundesgerichtshof*, BGH)⁷⁸. Umowy przewidujące świadczenie usług i zapłatę bez rachunku są nieważne ze względu na naruszenie zakazu ustawowego. Wskutek nieważności umowy zlecającemu nie przysługują roszczenia z tytułu rękojmi za wady dzieła lub za nienależyte wykonanie usługi, a wykonawcy roszczenie o umowne wynagrodzenie. Ponadto, w 2014 r. BGH zmienił dotychczasowe orzecznictwo i przyjął, że pracującemu „na czarno” wykonawcy nie przysługuje także roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wobec zlecającego. Zdaniem BGH, „osobom umyślnie naruszającym SchwarzArbG zgodnie z zamiarem ustawodawcy nie przysługuje ochrona, co ma ich skłonić do zaniechania dokonania zakazanej czynności prawnej”⁷⁹.

9. Możliwości zaspokojenia potrzeb uprawnionego w razie bezskuteczności egzekucji – zaliczka alimentacyjna

Przyznawanie zaliczki alimentacyjnej jest w Niemczech uregulowane w Ustawie o zapewnieniu utrzymania dzieci samotnych matek i ojców poprzez przyznanie zaliczek alimentacyjnych i świadczeń subsydiarnych (dalej UVG)⁸⁰.

9.1. Cele UVG oraz charakter prawny i rodzaje świadczeń

Celem zaliczki alimentacyjnej jest częściowe zaspokojenie potrzeb alimentacyjnych dziecka, którego rodzic nie spełnia obowiązku alimentacyjnego, a tym samym poprawa sytuacji materialnej rodziców samotnie wychowujących dzieci, którzy z reguły borykają się z dodatkowymi trudnościami przy opiece nad dziećmi i ich wychowaniu⁸¹.

Zaliczka alimentacyjna przyznawana na podstawie UVG należy do świadczeń pomocy społecznej⁸². Ma ona pierwszeństwo przed świadczeniami pomocy społecznej na podstawie SGB II, a tym samym uprawniony rodzic jest zobowiązany do złożenia

⁷⁷ Zob. <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/rechnungshof-kritik-am-steuervorteil-fuer-putzhilfen-1.2989046> (dostęp: 13.01.2017 r.).

⁷⁸ Do końca akapitu za: *Stamm* NJW 2014, s. 2145 i n.

⁷⁹ BGH NJW 2014, s. 1805, 1806.

⁸⁰ *Gesetz zur Sicherung des Unterhalts von Kindern alleinstehender Mütter und Väter durch Unterhaltsvorschüsse oder –ausfalleistungen* z 23.07.1979 r., BGBl 2007 I, s. 1446 ze zm.

⁸¹ *Grube* Einleitung UVG, nb 2.

⁸² *Grube* Einleitung UVG, nb 4.

wniosku o jej przyznanie⁸³. Otrzymana zaliczka alimentacyjna jest uwzględniana jako dochód przy ustalaniu świadczeń pomocy społecznej na podstawie SGB II.

Wszystkie świadczenia wypłacane na podstawie UVG są określane mianem „zaliczki alimentacyjnej”, co tylko w części odpowiada naturze prawnej tego świadczenia, bowiem UVG reguluje dwa odmienne świadczenia⁸⁴:

- świadczenie wypłacane w razie nieprzysługiwania dziecku roszczeń alimentacyjnych: dziecku nie przysługuje roszczenie alimentacyjne wobec rodzica, który nie ma możliwości finansowych pozwalających na spełnienie obowiązku alimentacyjnego, gdyż jest np. bezrobotny i sam utrzymuje się ze świadczeń pomocy społecznej;
- świadczenie wypłacane dziecku, któremu wprawdzie przysługuje roszczenie alimentacyjne wobec rodzica, lecz nie może ono zostać wyegzekwowane; w tej sytuacji roszczenie wypłacane na podstawie UVG ma charakter zaliczki, a wypłacający je organ administracji wstępuje w prawa wierzyciela (zob. pkt 5 powyżej).

9.2. Przestanki uzyskania zaliczki alimentacyjnej

Zgodnie z § 1 UVG do uzyskania zaliczki alimentacyjnej są uprawnione dzieci spełniające następujące warunki:

- nie ukończyły 18. roku życia (do 30.06.2017 r. – 12. roku życia);
- mieszkują w Niemczech wraz z jednym rodzicem;
- rodzic, z którym mieszkają, jest stanu wolnego, owdowiały lub rozwiedziony albo pozostaje w separacji faktycznej ze swoim małżonkiem lub partnerem zarejestrowanego związku partnerskiego;
- nie otrzymują lub otrzymują nieregularnie świadczenia alimentacyjne od drugiego rodzica.

Świadczenia alimentacyjne są nieregularne, jeżeli zobowiązany nie uiszcza ich zgodnie z § 1612 ust. 3 BGB co miesiąc z góry, przy czym niewielkie opóźnienia nie są uwzględniane⁸⁵. Zaliczka alimentacyjna nie przysługuje dziecku, które mieszka z jednym z rodziców oraz jego małżonkiem, który nie jest rodzicem dziecka, tj. z macochą lub ojczymem. Powyższe wynika z założenia, że sytuacja rodzica zamieszkującego z nowym małżonkiem nie charakteryzuje się zwiększonymi trudnościami typowymi dla samotnego wychowania dziecka, bowiem nowy małżonek z reguły pomaga mu w opiece nad dzieckiem i w jego wychowaniu, nawet gdy nie obciąża go obowiązek alimentacyjny wobec pasierba⁸⁶. Przeshkody dla uzyskania zaliczki alimentacyjnej nie stanowi natomiast zamieszkiwanie z konkubentem niebędącym rodzicem dziecka⁸⁷.

Na podstawie § 1 ust. 3 UVG zaliczka alimentacyjna nie przysługuje wtedy, gdy rodzic, z którym dziecko zamieszkuje:

⁸³ Do końca akapitu za: *Wersig*, s. 9.

⁸⁴ Do końca akapitu za: Bundestag-Drucksache 18/1346 z 7.05.2014 r., s. 8 i n.

⁸⁵ Büte/Poppen/Menne/Poppen § 1 UVG, nb 7.

⁸⁶ Büte/Poppen/Menne/Poppen § 1 UVG, nb 5; *Grube Einleitung UVG*; nb 6.

⁸⁷ *Grube Einleitung UVG*, nb 5.

- zamieszkuje także z drugim rodzicem dziecka;
- odmawia udzielenia informacji koniecznych na podstawie UVG;
- odmawia współdziałania przy ustaleniu ojcostwa lub miejsca zamieszkania drugiego rodzica.

Ponadto, zaliczka alimentacyjna nie przysługuje, jeżeli potrzeby dziecka są zaspokojone na podstawie SGB VIII (§ 1 ust. 4 zd. 2 UVG), tj. np. w razie pobytu dziecka w placówce opiekuńczej lub wychowawczej.

9.3. Zakres

Ustawa o zapewnieniu utrzymania dzieci samotnych matek i ojców poprzez przyznanie zaliczek alimentacyjnych i świadczeń subsydiarnych ogranicza nie tylko wysokość zaliczki alimentacyjnej. Ponadto do 30.06.2017 r. także okres jej wypłacania był ograniczony.

Wysokość zaliczki alimentacyjnej jest niezależna od kwoty przysługującej dziecku od zobowiązanego. Zgodnie z § 2 ust. 1 UVG zaliczka alimentacyjna odpowiada minimalnej stawce alimentacyjnej określonej na podstawie § 1612a ust. 1 BGB (zob. pkt 7.1 powyżej). Wysokość zaliczki alimentacyjnej nie zależy ani od dochodów i majątku rodzica, z którym dziecko zamieszkuje, ani od dochodów i majątku dziecka⁸⁸.

Ponadto, zaliczka alimentacyjna ulega pomniejszeniu o całą kwotę zasiłku na dziecko (*Kindergeld*), jeżeli jest on wypłacany w całości rodzicowi, z którym dziecko zamieszkuje (§ 2 ust. 2 UVG), oraz o kwotę ewentualnych alimentów uiszczonych przez zobowiązanego (§ 2 ust. 3 pkt 1 UVG). Ze względu na zaliczenie całego zasiłku na dziecko, kwota wypłacana rodzicowi na podstawie UVG jest niższa od minimalnej stawki alimentacyjnej, do której uiszczania jest zobowiązany drugi rodzic dziecka.

Tabela 6 Wysokość zaliczki alimentacyjnej w latach 2010–2016			
Wiek dziecka	1.01.2010 r. – 30.06.2015 r.	1.07.2015 r. – 31.12.2015 r.	od 1.01.2016 r.
0–5 lat	133 euro	144 euro	145 euro
6–11 lat	180 euro	192 euro	194 euro

Źródło: opracowanie własne.

Do 30.06.2017 r. zaliczka alimentacyjna była wypłacana maksymalnie przez 72 miesiące (§ 3 UVG). Tym samym, jeżeli ojciec dziecka nigdy nie spełniał ciążącego na nim obowiązku alimentacyjnego i matka dziecka złożyła wniosek o przyznanie zaliczki alimentacyjnej tuż po porodzie, to zaliczka alimentacyjna była wypłacana do końca 6. roku życia dziecka. Jeżeli wniosek został złożony później, np. w razie rozstania się małżonków mających np. dziesięcioletnie dziecko, to zaliczka alimentacyjna mogła być wypłacana do ukończenia przez dziecko 12. roku życia, tj. w powyższej sytuacji maksymalnie przez 2 lata. Obecnie ograniczenie czasowe zostało zniesione (zob. pkt 10 poniżej). Jeżeli po upływie tego okresu obowiązek

⁸⁸ Büte/Poppen/Menne/Poppen § 1 UVG, nb 9.

alimentacyjny nadal istnieje i nie jest wykonywany przez zobowiązanego, to dziecku przysługują świadczenia pomocy społecznej na podstawie SGB II.

9.4. Postępowanie, w tym obowiązek udzielenia informacji o sytuacji majątkowej

Zaliczka alimentacyjna jest wypłacana na pisemny wniosek rodzica, z którym dziecko mieszka. Właściwym organem są z reguły tzw. kasy alimentacyjne (*Unterhaltsvorschusskassen*) działające w każdym powiecie lub mieście na prawach powiatu. Postępowanie jest prowadzone na podstawie przepisów prawa postępowania administracyjnego, z zastrzeżeniem kwestii uregulowanych odmiennie w UVG.

Szczególna regulacja UVG dotyczy przede wszystkim spoczywającego na oboju rodzicach obowiązku udzielenia właściwemu organowi informacji o wszystkich okolicznościach istotnych z punktu widzenia UVG (§ 6 ust. 1 i 4). Ponadto pracodawca rodzica, który nie zamieszkuje z dzieckiem, jest zobowiązany do udzielenia właściwemu organowi na jego żądanie informacji dotyczących zatrudnienia tego rodzica, tj. informacji o rodzaju i okresie zatrudnienia, miejscu pracy i wynagrodzeniu (§ 6 ust. 2 UVG). Do udzielenia informacji kasom alimentacyjnym są też zobowiązani ubezpieczyciele, inne organy pomocy społecznej i urzędy skarbowe (§ 6 ust. 2 i 5 UVG).

Nowym sposobem uzyskania przez kasy alimentacyjne informacji o sytuacji majątkowej zobowiązanego rodzica jest wprowadzona w 2013 r. możliwość zwrócenia się z wnioskiem do Głównego Urzędu Federalnego ds. Podatków w celu uzyskania informacji o kontaktach bankowych zobowiązanego (§ 6 ust. 6 zd. 1 UVG). Powyższy wniosek jest dopuszczalny, jeśli uzyskanie tej informacji jest konieczne dla dochodzenia roszczeń regresowych od zobowiązanego rodzica (zob. pkt 5 powyżej) oraz jeśli próba uzyskania informacji od zobowiązanego okazała się bezskuteczna lub nie rokuje szans powodzenia (§ 6 ust. 6 zd. 2 UVG). Na wniosek rodzica, z którym dziecko zamieszkuje, właściwy organ jest zobowiązany do przekazania mu uzyskanych informacji o majątku dłużnika w celu przeprowadzenia postępowania sądowego lub egzekucyjnego (§ 6 ust. 7 UVG).

9.5. *Cessio legis*

Uzyskanie przez dziecko zaliczki alimentacyjnej nie zwalnia rodzica, z którym dziecko nie mieszka, od obowiązku alimentacyjnego. Jeśli w okresie, w którym wypłacana była zaliczka alimentacyjna, dziecku przysługiwało roszczenie alimentacyjne wobec rodzica, z którym ono nie mieszka, wówczas organ wypłacający zaliczkę alimentacyjną wstępuje w tym zakresie w prawa wierzyciela (§ 7 ust. 1 UVG).

Na tej podstawie kasy alimentacyjne mogą dochodzić zwrotu wypłaconych zaliczek od rodzica, z którym dziecko nie zamieszkuje, jednakże nie może to nastąpić na niekorzyść uprawnionego, gdy dochodzi on od zobowiązanego alimentów za okres, w którym nie jest wypłacana zaliczka alimentacyjna (§ 7 ust. 3 zd. 2 UVG). Tym samym, jeżeli zobowiązany nie jest w stanie jednocześnie płacić bieżących alimentów i zwrócić wypłaconych zaliczek, to roszczenie dziecka ma pierwszeństwo przed roszczeniem regresowym kasy alimentacyjnej⁸⁹.

⁸⁹ Büte/Poppen/Menne/Poppen § 7 UVG, nb 2.

9.6. Praktyka

W 2014 r. zaliczkę alimentacyjną otrzymało 454 757 dzieci; z tego: 236 003 dzieci w wieku do pięciu lat, 218 754 dzieci w wieku od pięciu do dwunastu lat⁹⁰. Wydatki publiczne na zaliczkę alimentacyjną wyniosły 849 000 000 euro. Z wyników mikrocenzusu za rok 2012 wynika, że w całych Niemczech 3,8% dzieci otrzymywało zaliczkę alimentacyjną⁹¹. Procent dzieci otrzymujących zaliczkę alimentacyjną w poszczególnych krajach związkowych jest bardzo zróżnicowany i wynosi np. 2,0% w Badenii-Wirtembergii oraz 7,9% w Meklemburgii-Pomorzu Przednim i Saksonii-Anhalt, co pozostaje w bezpośrednim związku z poziomem zamieszkałości poszczególnych krajów związkowych.

Z przeprowadzonej przez Hartmanna (zob. pkt 8.2 powyżej) analizy wypłacania zaliczki alimentacyjnej wynika, że jedynie 26% biorących udział w badaniu gospodarstw domowych, w których zamieszkują dzieci poniżej 12. roku życia nieotrzymujące przynajmniej minimalnej stawki alimentacyjnej, otrzymywało zaliczkę alimentacyjną⁹². Spośród dzieci poniżej 6. roku życia, które nie otrzymują przynajmniej minimalnej stawki alimentacyjnej, zaliczkę alimentacyjną pobierało 41,79%, natomiast spośród dzieci w wieku od 6 do 11 lat jedynie 22,05%.

Zaletą zaliczki alimentacyjnej jest jej niezależność od dochodów i majątku rodzica wychowującego dziecko oraz samego dziecka, co oznacza, że jest ona przyznawana bez konieczności badania, czy wnioskodawca pozostaje w biedzie⁹³. Tym samym jej uzyskanie jest – w porównaniu do świadczeń pomocy społecznej przyznawanych na podstawie SGB II – mniej biurokratyzowane.

Wadą obowiązującego systemu jest natomiast zobowiązanie samotnego rodzica do jednoczesnego wnioskowania o wypłatę zaliczki alimentacyjnej dla dziecka oraz świadczeń pomocy społecznej dla dziecka i siebie⁹⁴. Wynikający z tego zwiększony nakład czasu i pracy nie prowadzi jednak do uzyskania wyższych świadczeń, gdyż zaliczka alimentacyjna jest wliczana do dochodu rodziny, od którego zależy możliwość uzyskania świadczeń pomocy społecznej. Powyższe wnioski są rozpatrywane przez różne organy, także wypłata świadczeń następuje odrębnie, co utrudnia ich koordynację i może stanowić źródło sprzecznych rozstrzygnięć.

Organy administracji publicznej ustaliły na podstawie zestawienia kwot wydatkowanych na zaliczkę alimentacyjną i przychodów uzyskanych w związku z wstąpieniem w prawa wierzyciela (zob. pkt 5 powyżej) procent zaliczek alimentacyjnych ściąganych następnie od zobowiązanych rodziców.

Również w odniesieniu do skuteczności dochodzenia zwrotu wypłaconych zaliczek od zobowiązanego istnieją znaczne różnice pomiędzy poszczególnymi krajami związkowymi: w 2013 r. ściągnięto w Bawarii 35% wypłaconych zaliczek, natomiast w Hamburgu jedynie 13%⁹⁵.

⁹⁰ Do końca akapitu za: Bundestag-Drucksache 18/7700 z 25.02.2016 r., s. 2 i n.

⁹¹ Do końca akapitu za: Bundestag-Drucksache 18/1346 z 7.05.2014 r., s. 4.

⁹² Hartmann, SOEPpapers 2014/660, s. 11.

⁹³ Do końca akapitu za: Wersig, s. 11, oraz Schirrmacher, s. 235, 238.

⁹⁴ Do końca akapitu za: Schirrmacher, s. 235, 246.

⁹⁵ Do końca akapitu za: Bundestag-Drucksache 18/1346 z 7.05.2014 r., s. 8.

Tabela 7 Procent zaliczek alimentacyjnych ściągniętych od zobowiązanych rodziców ⁹⁶		
Rok	Procent zaliczek ściągniętych od dłużników	Przychody w milionach euro
2010	18%	165
2011	20%	181
2012	21%	182
2013	21%	177
2014	23%	199
2015	23%	192

Źródło: przepis 96.

Wzrost skuteczności egzekucji zwrotu udzielonych zaliczek od zobowiązanego, począwszy od 2013 r., wynika z wprowadzonej w lipcu 2013 r. możliwości uzyskania przez kasy alimentacyjne informacji o kontaktach bankowych zobowiązanego (zob. pkt I.4 powyżej)⁹⁷. 16% pytań zgłoszonych przez kasy alimentacyjne doprowadziło do wykrycia nieznanych dotąd kont bankowych zobowiązanego, do których z powodzeniem skierowano egzekucję.

Uzyskanie informacji o kontaktach bankowych następuje w drodze standardowego postępowania i zajmuje 10–15 minut⁹⁸. Główny Urząd Federalny ds. Podatków ma dostęp do odrębnych baz danych banków, w których są gromadzone informacje o prowadzonych kontaktach oraz ich posiadaczach⁹⁹. Pracownicy Głównego Urzędu Federalnego ds. Podatków kierują pytania dotyczące konkretnych osób do tych baz danych, przy czym bank nie otrzymuje informacji o skorzystaniu przez Urząd z tej bazy danych. Uzyskiwane w ten sposób informacje obejmują jedynie podstawowe dane dotyczące rachunku bankowego (tj. jego numer, dzień założenia i likwidacji, imię, nazwisko i datę urodzenia posiadacza oraz osób uprawnionych do dysponowania rachunkiem), natomiast nie dotyczą one stanu konta oraz operacji bankowych. Zastosowanie tej możliwości przez kasy alimentacyjne skutkowało nie tylko lepszą ściągalsnością zaliczek alimentacyjnych od zobowiązanych, lecz także zwiększeniem ich gotowości do dobrowolnego spełniania obowiązku alimentacyjnego¹⁰⁰.

Ponadto, w 2009 r. miasto Osnabrück przeprowadziło projekt pilotażowy mający na celu zwiększenie skuteczności odzyskiwania wypłaconych zaliczek alimentacyjnych oraz poprawę ściągalsności alimentów¹⁰¹. Kombinacja regularnej kontroli starań dłużnika o znalezienie pracy oraz intensyfikacja osobistego kontaktu pomiędzy nim a właściwym organem skutkowałą sporą poprawą skuteczności. W szczególności osobisty kontakt eliminował – z jednej strony – możliwość ignorowania korespondencji urzędowej, z drugiej zaś strony, służył wyjaśnieniu dłużnikowi jego sytuacji prawnej, w tym jego praw, obowiązków i skutków uchylania się od wykonywania obowiązku alimentacyjnego.

⁹⁶ Bundestag-Drucksache 18/7700 z 25.02.2016 r., s. 3.

⁹⁷ Do końca akapitu za: Bundestag-Drucksache 18/7700 z 25.02.2016 r., s. 6.

⁹⁸ Bundestag-Drucksache 18/7700 z 25.02.2016 r., s. 5.

⁹⁹ Informacje ze strony Głównego Urzędu Federalnego ds. Podatków, zob. http://www.bzst.de/DE/Steueren_National/Kontenabrufverfahren/kontenabrufverfahren_node.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁰⁰ Bundestag-Drucksache 18/7700 z 25.02.2016 r., s. 8.

¹⁰¹ Do końca akapitu za: *Schirmacher*, s. 235, 243 i n.

10. Reforma w 2017 r.

Wielu autorów krytykowało ograniczenie okresu pobierania zaliczki alimentacyjnej do 72 miesięcy oraz nieprzyznawania jej dzieciom, które ukończyły 12 rok życia¹⁰². Najważniejszymi postulatami reformy UVG było podniesienie wieku, do którego możliwe jest otrzymywanie zaliczki alimentacyjnej, do 18 lat, zniesienia obowiązującego ograniczenia czasu pobierania zaliczki alimentacyjnej oraz zaliczanie jedynie połowy zasiłku na dziecko na poczet zaliczki alimentacyjnej¹⁰³.

Manuela Schwesig, ówczesna Minister ds. Rodziny przedłożyła projekt ustawy przewidującej wypłatę zaliczki alimentacyjnej do ukończenia przez dziecko 18. roku życia oraz zniesienie ograniczenia czasowego. Odpowiednie zmiany UVG weszły w życie 1.07.2017 r.

11. Sankcje wobec zobowiązanych niewykonujących obowiązku alimentacyjnego

Sankcje cywilnoprawne

Prawo niemieckie przewiduje pewne pośrednie sankcje cywilnoprawne niewykonywania obowiązku alimentacyjnego. Naruszenie obowiązku alimentacyjnego wobec dziecka może skutkować zastosowaniem odpowiednich środków (w tym ograniczenia lub pozbawienia praw rodzicielskich) przez sąd rodzinny (§ 1666 BGB). Ponadto, niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego w złej wierze stanowi przesłankę do pozbawienia zachowku (§ 2333 ust. 1 pkt 4 BGB).

Sankcje karne

Niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego stanowi przestępstwo uregulowane w § 170 ust. 1 niemieckiego Kodeksu karnego (*Strafgesetzbuch*, StGB): „Kto uchyła się od wykonywania ciążącego na nim z mocy ustawy obowiązku alimentacyjnego, co skutkuje lub bez pomocy osób trzecich skutkowałoby zagrożeniem zaspokojenia potrzeb bytowych uprawnionego, podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech lub karze grzywny”.

Przestępstwo uchylania się od obowiązku alimentacyjnego może zostać popełnione jedynie umyślnie (§ 15 StGB) i stanowi przestępstwo materialne – wymagany jest skutek w postaci rzeczywistego lub potencjalnego zagrożenia zaspokojenia potrzeb bytowych uprawnionego. Ze względu na możliwość uzyskania świadczeń pomocy społecznej, w praktyce najczęściej spotykane jest potencjalne zagrożenie zaspokojenia potrzeb uprawnionego¹⁰⁴. Strona przedmiotowa może polegać na umyślnym niepłaceniu alimentów w całości lub w części, zmniejszeniu możliwości finansowych poprzez marnowanie majątku lub przeniesienie jego składników na osoby trzecie, częste zmiany miejsca zamieszkania w celu uniknięcia egzekucji itp.¹⁰⁵ Przesłankę

¹⁰² Zob. np. *Wersig*, s. 12 i n.

¹⁰³ *Wersig*, s. 25 i n.; *Lenze/Funcke*, s. 13.

¹⁰⁴ *MüKo-StGB/Ritscher* § 170 StGB, nb 53.

¹⁰⁵ *MüKo-StGB/Ritscher* § 170 StGB, nb 49.

karalności stanowi istnienie po stronie zobowiązanego możliwości wykonywania obowiązku alimentacyjnego¹⁰⁶.

W piśmiennictwie wskazuje się na częste stosowanie § 170 StGB¹⁰⁷. Z policyjnej statystyki kryminalnej wynika, że w 2014 r. odnotowano 8 231 spraw dotyczących uchylenia się od obowiązku alimentacyjnego, zaś w 2015 r. – 7 304 (spadek o 11,3%)¹⁰⁸. Wykrywalność sprawców w 2015 r. wynosiła 99,8%. Zgodnie ze statystykami kryminalnymi liczba osób skazanych za uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego w 2014 r. spadła o ponad 50% w porównaniu do 2007 r.

Tabela 8
Liczba dorosłych osób skazanych na podstawie § 170 StGB w latach 2007–2014¹⁰⁹

Rok	Liczba skazanych	Dorośli mężczyźni	Dorośle kobiety
2007	3244	3164	69
2008	2864	2805	49
2009	2651	2596	46
2010	2332	2292	32
2011	2111	2078	30
2012	1936	1888	43
2013	1783	1761	21
2014	1492	1450	36

Źródło: przypis 109.

Jednakże dla samej egzekucji alimentów § 170 StGB ma to mniejsze znaczenie, bowiem Urzędy ds. Dzieci i Młodzieży nie grożą na początku sankcjami, lecz starają się pomóc w realizacji obowiązku alimentacyjnego¹¹⁰. Dopiero w razie niepowodzenia w pojedynczych przypadkach składane jest zawiadomienie o przestępstwie. Podejrzanymi są z reguły osoby należące do tzw. marginesu społecznego.

Od dłuższego czasu w Niemczech dyskutowane jest wprowadzenie zakazu prowadzenia pojazdów, jako alternatywy dla kary pozbawienia wolności oraz środka karnego wobec osób, dla których kara grzywny nie stanowi dotkliwej sankcji¹¹¹. Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało odpowiedni projekt ustawy umożliwiający orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów też jako kary za przestępstwa niemające związku z ruchem drogowym. Niemiecki Związek Sędziów oraz Niemieckie Stowarzyszenie Adwokatów skrytykowały proponowaną regulację, wskazując, że powyższy środek karny charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną dolegliwością dla poszczególnych osób, a tym samym zapewnienie jednolitości sankcji byłoby

¹⁰⁶ MüKo-StGB/Ritscher § 170 StGB, nb 36.

¹⁰⁷ MüKo-StGB/Ritscher § 170 StGB, nb 8.

¹⁰⁸ Zob. Polizeiliche Kriminalstatistik 2015, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschuren/2016/pks-2015.pdf?__blob=publicationFile, s. 100 (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁰⁹ Zob. Federalny Urząd Statystyczny, https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Rechtspflege/Strafverfolgung/Vollzug/StrafverfolgungsstatistikDeutschlandPDF_5243104.pdf?__blob=publicationFile (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹¹⁰ Do końca akapitu za: Kindhäuser/Neumann/Paeffgen/Frommel § 170 StGB, nb 4.

¹¹¹ Zob. poprzednia umowa koalicyjna pomiędzy CDU, CSU i SPD, https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2013/2013-12-17-koalitionsvertrag.pdf, s. 146 (dostęp: 13.01.2017 r.).

bardzo trudne, w szczególności oznaczałoby odmienne (możliwie surowsze) karanie osób nieposiadających prawa jazdy¹¹².

II. PRAWO AUSTRIACKIE

Materialnoprawna regulacja obowiązku alimentacyjnego jest zawarta w austriackim Kodeksie cywilnym (ABGB). Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dzieci jest uregulowany w § 231–235 ABGB. Postępowanie rozpoznawcze w sprawach o alimenty jest uregulowane w Ustawie o postępowaniu sądowym w sprawach nieprocesowych (AußStrG)¹¹³, w szczególności w części drugiej, rozdziale szóstym (§ 101–103 AußStrG). W wielu kwestiach AußStrG odsyła do przepisów austriackiego Kodeksu postępowania cywilnego. Jednakże ani AußStrG, ani austriacki Kodeks postępowania cywilnego nie regulują egzekucji tytułów dotyczących świadczeń alimentacyjnych. W Austrii egzekucja sądowa jest uregulowana w odrębnej ustawie – Ordynacji egzekucyjnej (*Exekutionsordnung*, EO)¹¹⁴.

1. Wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego i opłaty w egzekucji roszczeń alimentacyjnych

Austriackie postępowanie egzekucyjne składa się z dwóch etapów: postępowania w przedmiocie dopuszczenia egzekucji (udzielenia zezwolenia na egzekucję), które poprzedza właściwe postępowanie egzekucyjne i spełnia podobne funkcje jak postępowanie klauzulowe w Polsce oraz właściwego postępowania egzekucyjnego. Postępowanie w przedmiocie dopuszczenia egzekucji jest wszczynane na wniosek uprawnionego (§ 3 ust. 2 EO), który musi dysponować tytułem egzekucyjnym, np. ugodą zawartą przy udziale Urzędu ds. Dzieci i Młodzieży. Prawo austriackie przewiduje wszczęcie egzekucji z urzędu tylko w kilku szczególnych przypadkach, jednakże nie w sprawach alimentacyjnych. Po udzieleniu przez sąd zezwolenia na egzekucję, przeprowadzenie czynności egzekucyjnych (tj. właściwe postępowanie egzekucyjne) następuje z urzędu (§ 16 EO).

Organem egzekucyjnym w Austrii jest sąd egzekucyjny, opłaty w postępowaniu egzekucyjnym są uregulowane w Ustawie o opłatach sądowych i opłatach administracyjnych wymiaru sprawiedliwości (GGG)¹¹⁵. Opłata ryczałtowa należna w postępowaniu egzekucyjnym została uregulowana w pozycji 4 wykazu kosztów GGG (Tarifposten 4 GGG).

Jednakże, zgodnie z punktem 8 wyjaśnień do pozycji 4 wykazu kosztów w postępowaniach egzekucyjnych dotyczących roszczeń alimentacyjnych przysługujących małoletnim dzieciom, wierzyciel egzekucyjny jest zwolniony od obowiązku

¹¹² Zob. opinia Niemieckiego Związku Sędziów, http://www.drb.de/fileadmin/docs/Stellungnahmen/2016/DRB_160809_Stn_Nr_16_Artikelgesetz_Abschaffung_Richtervorbehalt_u.a..pdf, s. 4 (dostęp: 13.01.2017 r.); opinia Niemieckiego Stowarzyszenia Adwokatów, https://anwaltsverein.de/de/newsroom/sn-47-2016-referentenentwurf-zur-aenderung-von-stgb-jgg-und-stpo?file=files/anwaltsverein.de/downloads/newsroom/stellungnahmen/2016/SN_47-2016.pdf, s. 6 (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹¹³ *Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz*, AußStrG), BGBl I, nr 111/2003 ze zm.

¹¹⁴ *Gesetz über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Exekutionsordnung – EO)*, RGBl nr 79/1896 ze zm.

¹¹⁵ *Bundesgesetz über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren (Gerichtsgebührengesetz – GGG)*, BGBl nr 501/1984 ze zm.

uiszczenia opłaty sądowej należnej na podstawie pozycji 4 wykazu kosztów. W tym wypadku już w postanowieniu o udzieleniu zezwolenia na egzekucję (zob. powyżej) na dłużnika egzekucyjnego nakładany jest obowiązek uiszczenia tej opłaty, przy czym wnioskowana egzekucja jest prowadzona także w celu ściągnięcia tej opłaty, która ma pierwszeństwo zaspokojenia przed egzekwowanym roszczeniem (§ 21 ust. 2 EO).

2. Instrumenty służące ustaleniu majątku dłużnika

2.1. Wprowadzenie

W Austrii w postępowaniu egzekucyjnym obowiązuje zasada dyspozycyjności, a tym samym o przedmiocie, zakresie i przebiegu postępowania egzekucyjnego (w tym o majątku, do którego egzekucja jest kierowana oraz o kontynuowaniu czy zakończeniu postępowania) rozstrzyga wierzyciel¹¹⁶. Tym samym wierzyciel jest podmiotem zobowiązanym do wskazania sądowi egzekucyjnemu majątku dłużnika, do którego może zostać skierowana egzekucja.

Wierzyciel alimentacyjny może dysponować informacjami o majątku dłużnika pochodzącymi z analogicznych źródeł jak w prawie niemieckim¹¹⁷.

Jeżeli wierzyciel nie dysponuje informacjami o sytuacji majątkowej dłużnika lub są one nieaktualne albo niewystarczające, to może on skorzystać z możliwości przewidzianych przepisami prawa postępowania egzekucyjnego. Jednakże w prawie austriackim złożenie przez dłużnika wykazu majątku ma charakter subsydiarny. Tym samym powyższy środek może zostać zastosowany jako *ultima ratio*, jeżeli inne środki przewidziane w EO dla zaspokojenia wierzyciela zostały wyczerpane¹¹⁸. Z powyższego wynika niedopuszczalność uzyskania wykazu majątku dłużnika bez związku z konkretnym postępowaniem egzekucyjnym czy też (jak w prawie niemieckim) przed podjęciem czynności egzekucyjnych.

2.2. Wykaz majątku dłużnika

Zgodnie z § 47 ust. 1 EO – w braku odmiennego wniosku wierzyciela – dłużnik jest zobowiązany do wyjawienia sądowi całego swojego majątku (tj. złożenia wykazu majątku), jeżeli:

1. egzekucja z ruchomości okazała się bezskuteczna, albowiem u dłużnika znaleziono jedynie rzeczy zwolnione od zajęcia lub rzeczy, które nie wystarczą na zaspokojenie wierzyciela ze względu na ich niewielką wartość, prawa zastawu przysługujące innym wierzycielom albo ze względu na skierowane do nich roszczenia osób trzecich;
2. egzekucja z wynagrodzenia za pracę okazała się bezskuteczna, ponieważ Główny Związek Austriackich Ubezpieczycieli Społecznych udzielił

¹¹⁶ Angst/Oberhammer/Jakusch § 3 EO, nb 9.

¹¹⁷ Chodzi o informacje uzyskane od dłużnika, np. podczas wspólnego pożycia, informacje udzielone przez dłużnika w celu wykonania obowiązku wynikającego z prawa materialnego, informacje udzielone przez dłużnika lub osoby trzecie w celu wykonania obowiązku wynikającego z prawa procesowego.

¹¹⁸ Do końca akapitu za: Angst/Oberhammer/Jakusch § 47 EO, nb 2.

negatywnej odpowiedzi na zapytanie sądu o pracodawcę dłużnika lub jeżeli suma uzyskana z tej egzekucji nie wystarczy na zaspokojenie egzekwowanego roszczenia oraz kosztów w ciągu roku.

Zgodnie z § 47 ust. 1 EO dłużnik jest zobowiązany do złożenia wykazu majątku tylko w razie bezskuteczności dwóch wskazanych w tej normie rodzajów egzekucji. W razie bezskuteczności innych rodzajów egzekucji, np. egzekucji z innych wierzytelności, wierzyciel nie może żądać złożenia wykazu majątku. Przed uzyskaniem wykazu majątku nie jest natomiast konieczne przeprowadzenie przez wierzyciela egzekucji z innych składników majątkowych np. nieruchomości¹¹⁹.

Jeżeli spełnione są przesłanki określone w § 47 ust. 1 EO, to dłużnik jest z urzędu wzywany do złożenia wykazu majątku; wierzyciel może jednak zrezygnować z tej możliwości uzyskania informacji o majątku dłużnika¹²⁰. Jeśli organ egzekucyjny nie wykona spoczywającego na nim obowiązku odebrania od dłużnika wykazu majątku w odpowiednim czasie, wówczas wierzyciel jest uprawniony do zgłoszenia odpowiedniego wniosku¹²¹.

Na podstawie informacji udzielonych przez dłużnika komornik lub sąd egzekucyjny sporządza wykaz majątku w formie elektronicznej, który jest następnie zapisywany w centralnej bazie danych i dostępny innym sądom austriackim¹²².

Dłużnik nie jest zobowiązany do złożenia ponownego wykazu majątku przed upływem 1 roku od złożenia ostatniego wykazu, chyba że wierzyciel uprawdopodobni, iż majątek dłużnika się powiększył (§ 49 ust. 1 EO). W przeciwnym wypadku wierzyciel otrzymuje jedynie wydruk ostatniego złożonego przez dłużnika wykazu majątku (§ 49 ust. 1 EO).

3. Zapobieganie unikaniu egzekucji z dochodów z pracy zarobkowej

Organom egzekucyjnym nie przysługują szczególne instrumenty mające na celu przymuszenie dłużnika do wykonywania obowiązku alimentacyjnego. Wyjątek w pewnym zakresie stanowią postanowienia § 292d i 292e EO mające na celu uniemożliwienie dłużnikowi unikania egzekucji z dochodów uzyskiwanych przez niego z pracy zarobkowej. Powyższe przepisy znajdują zastosowanie we wszystkich postępowaniach egzekucyjnych, a nie tylko w egzekucji świadczeń alimentacyjnych.

3.1. Wyплата wynagrodzenia osobie trzeciej (§ 292d EO)

Regulacja § 292d EO jest zbliżona do § 850h ust. 1 ZPO. Jeżeli dłużnik zobowiązał się do świadczenia pracy na rzecz „trzeciodłużnika”, a „trzeciodłużnik” zobowiązał się do wypłaty powtarzających się świadczeń przysługujących w zamian za świadczoną pracę nie dłużnikowi, lecz osobie trzeciej wówczas, w razie zajęcia roszczenia o wynagrodzenie za pracę dłużnika na podstawie tytułu egzekucyjnego przeciwko dłużnikowi, skutki zajęcia obejmują także roszczenie osoby trzeciej

¹¹⁹ Angst/Oberhammer/Jakusch § 47 EO, nb 20.

¹²⁰ Angst/Oberhammer/Jakusch § 47 EO, nb 26.

¹²¹ Angst/Oberhammer/Jakusch § 47 EO, nb 29.

¹²² Angst/Oberhammer/Jakusch § 47 EO, nb 38 i 38/2.

przysługujące jej przeciwko „trzeciodłużnikowi”. Powyższa regulacja ma na celu uniemożliwienie dłużnikowi uniknięcia egzekucji z wynagrodzenia za pracę w wyniku uzgodnienia z pracodawcą, by wypłatę tego wynagrodzenia przekazał przedstawionej osobie¹²³.

Powyższa norma zdaje się nie mieć większego znaczenia praktycznego: w bazie RIS znajdują się tylko pojedyncze jej dotyczące rozstrzygnięcia sądów.

3.2. Ukrywanie wynagrodzenia (§ 292e EO)

Regulacja § 292e EO jest zbliżona do § 850h ust. 2 ZPO (zob. § 1, pkt I.3.2 powyżej): jeżeli dłużnik świadczy – nieodpłatnie lub za niewspółmiernie niskie wynagrodzenie – w ramach stałego stosunku na rzecz osoby trzeciej pracę, za którą z reguły przysługuje wynagrodzenie, to w stosunku pomiędzy wierzycielem egzekucyjnym a odbiorcą tej pracy przyjmuje się, że odbiorca jest zobowiązany do wypłaty dłużnikowi odpowiedniego wynagrodzenia.

Przy ustalaniu należnego wynagrodzenia konieczne jest uwzględnienie rodzaju świadczonej pracy, stosunków rodzinnych lub innych stosunków pomiędzy dłużnikiem egzekucyjnym a „trzeciodłużnikiem” oraz możliwości finansowych „trzeciodłużnika”; w szczególności niedopuszczalne jest zagrożenie istnienia przedsiębiorstwa „trzeciodłużnika” (§ 292e ust. 2 EO).

Powyższa norma znajduje zastosowanie przede wszystkim w razie świadczenia pracy przez dłużnika w przedsiębiorstwie należącym do jego rodziny¹²⁴. Jednakże dla zastosowania tej normy dłużnik musi świadczyć pracę w wymiarze przekraczającym liczbę godzin, jaka wynika z obowiązku pomocy członkom rodziny. Przepis § 292e EO nie znajduje zastosowania np. jeżeli dłużnik pomaga małżonkowi w jego przedsiębiorstwie co jakiś czas przez parę godzin, a tym samym nie zastępuje tego pracownika¹²⁵.

Jeśli „trzeciodłużnik” kwestionuje istnienie zajętej wierzytelności w całości lub w części, wówczas wierzyciel musi wytoczyć przeciwko niemu powództwo o zapłatę. Powyższe wynika z faktu, że istnienie i wysokość należnego wynagrodzenia nie są przedmiotem badania przy wydawaniu postanowienia o zajęciu wierzytelności¹²⁶.

4. Inne ułatwienia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych

Przepisy EO przewidują ułatwienia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych, przede wszystkim w odniesieniu do egzekucji z wynagrodzenia o pracę. Zgodnie z § 291a EO w egzekucji z wynagrodzenia za pracę przysługuje dłużnikowi kwota wolna od zajęcia, której wysokość jest zależna od wysokości jego miesięcznego wynagrodzenia netto oraz liczby osób, wobec których spełnia on obowiązek alimentacyjny (samo istnienie obowiązku alimentacyjnego nie jest wystarczające¹²⁷). Powyższa kwota wolna od zajęcia jest określana mianem minimum egzystencjalnego i dla osoby, która nie płaci alimentów i nie otrzymuje dodatkowych świadczeń ze stosunku

¹²³ *Rechberger/Oberhammer*, nb 407.

¹²⁴ *Rechberger/Oberhammer*, nb 408.

¹²⁵ OGH, 5.11.2003, 9 ObA 120/03t, RIS.

¹²⁶ OGH, 7.2.2008, 9 ObA 11/08w, RIS.

¹²⁷ *Angst/Oberhammer/Jakusch* § 291 EO, nb 4.

pracy (np. tzw. trzynastki), wynosi aktualnie 1 029 euro¹²⁸. W egzekucji roszczeń alimentacyjnych dłużnikowi przysługuje kwota wolna od zajęcia w wysokości 75% kwoty wolnej od zajęcia na podstawie § 291a EO (§ 291b ust. 2 EO). Egzekucję z różnicy pomiędzy kwotą wolną od zajęcia w egzekucji pozostałych roszczeń a kwotą wolną od zajęcia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych mogą prowadzić jedynie wierzyciele alimentacyjni. Z tej kwoty zaspokajane są w pierwszej kolejności bieżące roszczenia alimentacyjne proporcjonalnie do wysokości należnych miesięcznie świadczeń i niezależnie od kolejności zajęcia, a następnie pozostałe roszczenia alimentacyjne (§ 291b ust. 3 EO).

Ponadto, § 292b pkt 1 EO przewiduje możliwość dalszego obniżenia kwoty wolnej od zajęcia w egzekucji świadczeń alimentacyjnych, jeżeli egzekucja nie prowadzi do całkowitego zaspokojenia bieżących ustawowych roszczeń alimentacyjnych. Powyższe następuje jedynie na wniosek wierzyciela.

Przepisy regulujące postępowanie egzekucyjne nie przewidują wielu szczególnych instrumentów służących zwiększeniu efektywności egzekucji świadczeń alimentacyjnych, w tym w szczególności – dotyczących uzyskania informacji o majątku dłużnika. Regulacja prawa austriackiego jest w tym zakresie bardzo zbliżona do prawa niemieckiego. Najistotniejszą różnicę stanowi konieczność przeprowadzenia bezskutecznych czynności egzekucyjnych w celu uzyskania wykazu majątku dłużnika. Powyższe wynika z założenia, że w chwili złożenia wniosku o egzekucję tytułu dotyczącego świadczeń alimentacyjnych wierzyciel z reguły dysponuje już informacjami o majątku dłużnika.

5. Ocena efektywności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych

W prawie austriackim można zidentyfikować wiele regulacji prawa materialnego i procesowego, które składają się na obszerny system środków, mających na celu ułatwienie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych. Poniżej zostaną one pokrótce przedstawione.

Fachowe wsparcie

Przymus adwokacki

Przymus adwokacki istnieje jedynie w postępowaniach dotyczących alimentów dla dzieci, jeżeli wartość przedmiotu sporu przekracza 5 000 euro (§ 101 ust. 1 AußStrG). Ponieważ wartość przedmiotu sporu odpowiada trzykrotności rocznej kwoty alimentów, przymus adwokacki zachodzi już w razie dochodzenia alimentów w wysokości 139 euro miesięcznie. Przymus adwokacki nie obowiązuje, jeżeli strona postępowania jest reprezentowana przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży (§ 6 ust. 3 AußStrG).

Wsparcie przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży

Austriacki Kodeks cywilny reguluje m.in. obowiązki organu opieki społecznej nad młodzieżą w odniesieniu do praw rodzicielskich i obowiązku alimentacyjnego.

¹²⁸ Dalsze szczegóły dotyczące obniżenia lub podwyższenia tej kwoty pominięto.

Podstawowym obowiązkiem właściwego organu (tj. Urzędu ds. Dzieci i Młodzieży) jest udzielenie przedstawicielowi ustawowemu dziecka urodzonego w Austrii – w odpowiednim czasie po narodzinach dziecka oraz jeśli jest to wskazane ze względu na okoliczności – informacji o prawach i obowiązkach rodziców, w szczególności o roszczeniu alimentacyjnym dziecka oraz zaoferowanie mu pomocy w dochodzeniu praw dziecka (§ 208 ust. 1 ABGB). Powyższy obowiązek urzędu dotyczy wszystkich dzieci, niezależnie od ich obywatelstwa oraz od okoliczności, czy ich rodzice pozostają w związku małżeńskim¹²⁹.

Ponadto, za pisemną zgodą przedstawiciela ustawowego dziecka urząd reprezentuje dziecko przy ustalaniu i dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych (§ 208 ust. 2 ABGB). Powyższa norma statuuje obowiązek urzędu¹³⁰. Zgoda przedstawiciela ustawowego może zostać udzielona wyraźnie lub w pisemnym wniosku o wsparcie przy dochodzeniu alimentów¹³¹. Przedstawiciel ustawy jest nadal uprawniony do reprezentowania dziecka w tych kwestiach. W postępowaniu może jednak działać tylko jeden z nich, przy czym w razie braku zgody, do reprezentowania dziecka jest uprawniony ten przedstawiciel, który dokonał pierwszej czynności procesowej. Obie strony są zobowiązane do informowania się nawzajem o poszczególnych czynnościach.

Ustalenie dochodów i majątku dłużnika alimentacyjnego

Dla ustalenia wysokości przysługującego wierzycielowi roszczenia alimentacyjnego konieczne jest ustalenie dochodów i majątku dłużnika.

Obowiązek udzielenia informacji na podstawie prawa materialnego

W prawie materialnym brak jest przepisów wyraźnie zobowiązujących dłużnika alimentacyjnego do udzielenia wierzycielowi alimentacyjnemu informacji o dochodach i majątku dłużnika, w celu ustalenia istnienia i wysokości roszczenia alimentacyjnego. W odniesieniu do roszczeń alimentacyjnych dzieci i rodziców, które są dochodzone w postępowaniu nieprocesowym, zastosowanie znajduje opisana poniżej regulacja § 102 AußStrG, a tym samym kwestia istnienia materialnoprawnej podstawy do udzielenia tych informacji nie jest przedmiotem dyskusji w nauce.

W odniesieniu do małżonków w orzecznictwie przyjmuje się, że z ich umownych i ustawowych roszczeń alimentacyjnych wynika roszczenie o udzielenie informacji i przedłożenie dokumentów, które są konieczne do ustalenia istnienia i wysokości roszczenia alimentacyjnego¹³². Powyższe roszczenie może być dochodzone razem z żądaniem zasądzenia alimentów w nieokreślonej wysokości, w ramach tzw. powództwa stopniowego.

¹²⁹ Koziol/Hopf § 212 ABGB, nb 1.

¹³⁰ Gitschthaler/Höllwerth/Nademleinsky § 101 AußStrG, nb 14.

¹³¹ Do końca akapitu za: Gitschthaler/Höllwerth/Nademleinsky § 101 AußStrG, nb 14 oraz Koziol/Hopf § 212 ABGB, nb 2 i n.

¹³² Do końca akapitu za: *Rassi* EF-Z 2011, s. 14, 16 i n.

Uprawnienia sądu na podstawie § 102 AussStrG

W odniesieniu do alimentów na rzecz dzieci w praktyce znajduje zastosowanie § 9 AußStrG umożliwiający uprawnionemu złożenie wniosku o przyznanie alimentów w nieokreślonej jeszcze wysokości. W postępowaniu wszczętym na podstawie takiego wniosku, sąd korzysta z uprawnień przysługujących mu na podstawie § 102 AußStrG. Jeżeli dzięki informacjom uzyskanym w postępowaniu możliwe jest określenie wysokości żądania, to sąd wzywa wnioskodawcę do dokładnego określenia żądanej kwoty¹³³.

W postępowaniu nieprocesowym sąd jest zobowiązany do ustalenia stanu faktycznego z urzędu (§ 16 AußStrG), a tym samym musi on ustalić z urzędu m.in. podstawę do określenia wysokości alimentów, tj. dochody, majątek i inne okoliczności dotyczące dłużnika¹³⁴.

Podstawę do uzyskania informacji na potrzeby postępowania dotyczącego alimentów stanowi § 102 ust. 1 AußStrG, zgodnie z którym osoby, których dochody lub majątek mają znaczenie dla rozstrzygnięcia o alimentach przysługujących z mocy ustawy osobom spokrewnionym w linii prostej, są zobowiązane udzielić sądowi informacji o swoich dochodach i majątku oraz umożliwić mu ich weryfikację. Powyższa norma znajduje zastosowanie nie tylko do stron postępowania (tj. wierzyciela i dłużnika), lecz także wobec innych osób, np. małżonka dłużnika¹³⁵. Jeżeli wezwana przez sąd osoba nie zastosuje się do wezwania (np. nie przedłoży odpowiednich informacji w określonym terminie¹³⁶), to sąd może zwrócić się z zapytaniem do pracodawcy tej osoby (§ 102 ust. 2 zd. 2 AußStrG). Konieczność umożliwienia sądowi weryfikacji udzielonych informacji oznacza, że wezwana osoba jest zobowiązana do przedłożenia odpowiednich dokumentów (np. zaświadczeń o zarobkach, zeznań podatkowych, wyciągów bankowych)¹³⁷. Ponadto, sąd może zwrócić się z pytaniem o stosunek pracy, stosunek ubezpieczenia oraz dochody tych osób do urzędów pracy oraz organów ubezpieczeń społecznych (§ 102 ust. 2 zd. 1 AußStrG), a w braku innych możliwości ustalenia wysokości alimentów (po ustaleniu zasadności ich żądania) do urzędów skarbowych (§ 102 ust. 2 zd. 3 AußStrG). Osoby i organy, do których sąd zwrócił się z zapytaniem, są zobowiązane do udzielenia odpowiedzi (§ 102 ust. 4 zd. 2 AußStrG).

Opisane powyżej uprawnienia przysługują (z wyłączeniem możliwości zwrócenia się do urzędów skarbowych) Urzędowi ds. Dzieci i Młodzieży działającemu jako ustawowy przedstawiciel dziecka.

6. Uzyskanie tytułu egzekucyjnego dotyczącego roszczeń alimentacyjnych

Także w Austrii możliwe jest uzyskanie tytułu egzekucyjnego dotyczącego świadczeń alimentacyjnych przed Urzędem ds. Dzieci i Młodzieży. W szczególności urząd jest uprawniony do zawarcia z dłużnikiem porozumienia dotyczącego wysokości świadczeń alimentacyjnych należnych na mocy ustawy; ponadto możliwe jest także zawarcie porozumienia przed urzędem, który je protokołuje (§ 210 ust. 2 zd. 2 ABGB).

¹³³ Rechberger/Deixler-Hübner § 101 AußStrG, nb 3.

¹³⁴ Rechberger/Deixler-Hübner § 101 AußStrG, nb 5.

¹³⁵ Schwimann/Kolmasch, s. 198.

¹³⁶ Rechberger/Deixler-Hübner § 102 AußStrG, nb 3.

¹³⁷ Gitschthaler/Höllwerth/Nademeinsky § 102 AußStrG, nb 4.

Oba porozumienia wywierają takie same skutki jak ugoda sądowa (§ 210 ust. 2 zd. 3 ABGB), a tym samym stanowią tytuł egzekucyjny w rozumieniu § 1 pkt 15 EO.

7. Ustalenie wysokości alimentów – standaryzacja

W Austrii wysokość należnych dziecku alimentów jest również w pewnym stopniu zestandaryzowana. Sądy początkowo opierały się na typowych (przeciętnych) potrzebach, które zostały określone w Statystyce wydatków na dzieci w gospodarstwach domowych, opublikowanej w 1970 r. przez Centralny Urząd Statystyczny¹³⁸. Wskazane w tej statystyce kwoty są przez Sąd Krajowy ds. Cywilnych w Wiedniu co roku waloryzowane przy wykorzystaniu wskaźnika cen i towarów konsumpcyjnych. Obliczone w ten sposób kwoty są, zdaniem wielu autorów, mało przydatne i mogą służyć jedynie jako ogólny wskaźnik dla przeciętnych potrzeb. W praktyce są one obecnie stosowane przy ustalaniu maksymalnej wysokości alimentów. Poniższa tabela 9 ilustruje kwoty typowych (przeciętnych) potrzeb, które obowiązywały w ostatnich latach.

Tabela 9		
Kwoty typowych (przeciętnych) potrzeb obowiązujące w okresie od 1.07.2015 r. – 30.06.2017 r.		
Wiek dziecka w latach	1.07.2015 r. – 30.06.2016 r.	1.07. lipca 2016 r. – 30.06.2017 r.
0–3	199 euro	200 euro
3–6	255 euro	257 euro
7–10	329 euro	331 euro
10–15	376 euro	378 euro
15–19 lat	443 euro	446 euro
19–28 lat	555 euro	558 euro

Źródło: Sąd Krajowy ds. Cywilnych w Wiedniu.

Obecnie powszechne zastosowanie w orzecznictwie znajduje metoda procentowa, zgodnie z którą dłużnik alimentacyjny jest zobowiązany do świadczenia tytułem alimentów kwoty odpowiadającej następującemu procentowi jego rzeczywistych miesięcznych dochodów netto (lub dochodów, które mógłby on osiągnąć przy zachowaniu odpowiednich starań)¹³⁹:

- 16% dla dziecka do 6. roku życia;
- 18% dla dziecka pomiędzy 6. a 10. rokiem życia;
- 20% dla dziecka pomiędzy 10. a 15. rokiem życia;
- 22% dla dziecka od 15. roku życia do czasu uzyskania przez nie możliwości samodzielnego utrzymywania się.

Jednakże, jeżeli dłużnik alimentacyjny jest zobowiązany do alimentacji dalszych osób, powyższy procent pomniejsza się o:

- 1% za każde dalsze dziecko poniżej 10 lat;
- 2% za każde dalsze dziecko powyżej 10 lat;

¹³⁸ Do końca akapitu za: *Schwimann/Kolmasch*, s. 117.

¹³⁹ Do końca akapitu za: *Schwimann/Kolmasch*, s. 132.

- 0 do 3% za rozwiedzionego małżonka, w zależności od jego dochodów i obciążenia dłużnika, tj. 3% za rozwiedzionego małżonka nieposiadającego własnych dochodów.

Powyższe wskaźniki procentowe nie znajdują zastosowania, jeżeli zobowiązany uzyskuje ponadprzeciętne dochody¹⁴⁰. W tej sytuacji roszczenie alimentacyjne obliczone z zastosowaniem powyższych wskaźników byłoby nadmiernie wysokie, bowiem – co do zasady – alimenty powinny zostać wydane, a nie służyć pomnażaniu oszczędności wierzyciela. Z tego powodu w orzecznictwie przyjęła się tzw. granica luksusu, tj. górna granica roszczenia alimentacyjnego dziecka, która wynosi 2- lub 2,5-krotność wskazanych powyżej typowych potrzeb dziecka.

Ponadto, wierzyciel alimentacyjny może dochodzić od dłużnika finansowania jego zwiększonych potrzeb wykraczających poza potrzeby, których dotyczą powyższe wskaźniki procentowe, np. dodatkowych kosztów leczenia i rehabilitacji.

Przy obliczaniu wysokości należnych alimentów konieczne jest uwzględnienie świadczenia rodzinnego wypłacanego rodzicowi, z którym dziecko mieszka, co następuje z wykorzystaniem wzoru przyjętego w orzecznictwie OGH.

Pomoc dla laików przy ustalaniu wysokości należnych alimentów stanowić może kalkulator alimentów znajdujący się na stronie Austriackiej Organizacji ds. Opieki nad Młodzieżą pod adresem: <http://www.jugendwohlfahrt.at/unterhaltsrechner.php>.

8. Aspekt ekonomiczny

Także w Austrii brak jest wyczerpujących informacji statystycznych dotyczących wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanych, w szczególności informacji dotyczących liczby rodziców niewykonujących obowiązku alimentacyjnego. Poniżej przedstawiono wyniki przeprowadzonych ankiet i analiz.

8.1. Informacje statystyczne dotyczące ogólnej sytuacji rodziców samotnie wychowujących dzieci i ich dzieci

Poniżej przedstawione informacje pochodzą z przeprowadzonego przez austriacki Federalny Urząd Statystyczny mikrocenzusu i dotyczą roku 2015¹⁴¹. W tym samym roku spośród 2 389 000 rodzin 296 200, tj. 12,4%, stanowiły rodziny składające się z jednego rodzica i dziecka. Około 172 600 rodzin składa się z jednego rodzica i mieszkającego z nim dziecka poniżej 25. roku życia, które się uczy lub nie wykonuje pracy zarobkowej. W rodzinach tych żyje ok. 255 000 dzieci poniżej 25. roku życia. 64% rodzin składa się z rodzica i jednego dziecka, w 27% rodzin wychowywana jest dwójka dzieci. Większość samotnych rodziców jest rozwiedziona (44%) lub stanu wolnego (37%). 27% rodziców to migranci, tj. osoby, których oboje rodzice urodzili się poza terytorium Austrii.

W 2010 r. Instytut Socjologii Uniwersytetu w Wiedniu i Instytut Socjologii Uniwersytetu w Linzu przeprowadziły na zlecenie Ministerstwa Pracy, Spraw

¹⁴⁰ Do końca akapitu za: *Schwimmann/Kolmasch*, s. 119.

¹⁴¹ Zob. https://www.statistik.gv.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/haushalte_familien_lebensformen/familien/index.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

Společných i Ochrany Konsumentův badanie pt. „Samotni rodzice: sytuacja życiowa i ryzyko biedy”¹⁴². Poniżej przedstawiono najistotniejsze wyniki tego badania dotyczące ogólnej sytuacji majątkowej rodziców samotnie wychowujących dzieci. W porównaniu do danych wynikających z powyższego mikroczensusu, zawarte w tym opracowaniu informacje są starsze, ale jednak dokładniejsze. Znaczna część tego opracowania koncentruje się na sytuacji finansowej samotnych matek.

Pracę zarobkową wykonuje 77% samotnych matek, tj. więcej niż matek żyjących w związkach (71%), jednak tylko 63% samotnych matek-migrantek pracuje; 60% samotnych matek pracuje od 25 do 40 godzin tygodniowo (w porównaniu do 45% matek pozostających w związkach). 7% samotnych matek jest bezrobotnych (18% samotnych matek-migrantek)¹⁴³.

Średni roczny dochód pozostający do dyspozycji gospodarstw domowych samotnych matek wykonujących pracę zarobkową lub prowadzących działalność gospodarczą wynosił w 2008 r. 18 576 euro (mediana: 15 830 euro), w odniesieniu do niepracujących matek – 11 488 euro (mediana: 10 957 euro). Dochody samotnych matek są porównywalne z dochodami gospodarstw domowych z dwoma dorosłymi, w których żaden z dorosłych nie pracuje (średnia: 11 907 euro, mediana: 10 741 euro) lub tylko jeden z nich wykonuje pracę zarobkową (średnia: 18 193, mediana: 16 207 euro). 43% niepracujących i 12% pracujących samotnych matek nie może sobie pozwolić na posiadanie samochodu, 27% niepracujących matek nie może sobie pozwolić na posiadanie zmywarki¹⁴⁴. 12% gospodarstw domowych pracujących samotnych matek oraz 23% gospodarstw domowych niepracujących samotnych matek jest nadmiernie zadłużonych¹⁴⁵.

Ryzyko biedy dla pracujących samotnych matek wynosi 19%, dla niepracujących samotnych matek – 49%, w porównaniu do 55% dla gospodarstw domowych z dwoma niepracującymi dorosłymi¹⁴⁶.

8.2. Informacje statystyczne dotyczące istnienia i wykonywania obowiązku alimentacyjnego

W badaniu „Samotni rodzice: sytuacja życiowa i ryzyko biedy” przedstawiono wyniki dotychczasowych badań przeprowadzonych wśród rodziców samotnie wychowujących dzieci¹⁴⁷. Z ankiety przeprowadzonej w 2008 r. wśród samotnych matek w Salzburgu wynika, że 65% z nich regularnie otrzymuje alimenty, jednak ok. połowa dzieci otrzymuje alimenty niższe niż kwota potrzebna dla zaspokajania elementarnych potrzeb dziecka (zob. pkt 7 powyżej), w odniesieniu do dzieci powyżej 15. roku życia – aż 75%. 17% ankietowanych matek otrzymuje zaliczkę alimentacyjną.

Z wywiadów przeprowadzonych w ramach tego badania wynika, że nieregularne płaćenie alimentów przez zobowiązanych jest bardzo dużym problemem dla

¹⁴² *Alleinerziehende in Österreich. Lebensbedingungen und Armutsrisiken*, https://www.soz.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_soziologie/Personen/Institutsmitglieder/Zartler/Alleinerziehende_in_O%CC%88sterreich_2011_FINAL.pdf (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁴³ *Alleinerziehende...*, s. 58 i 60, 75 i 76.

¹⁴⁴ *Alleinerziehende...*, s. 115.

¹⁴⁵ *Alleinerziehende...*, s. 117.

¹⁴⁶ *Alleinerziehende...*, s. 119.

¹⁴⁷ *Alleinerziehende...*, s. 107 i n.

samotnych matek, albowiem uniemożliwia im to planowanie wydatków, a wzywanie byłego partnera do zapłaty stanowi znaczne obciążenie emocjonalne¹⁴⁸.

Stowarzyszenie Rejestrowe „Austriacka Platforma Samotnych Rodziców” (*Österreichische Plattform für Alleinerziehende*) przeprowadza regularnie ankiety wśród samotnych rodziców dotyczące ich sytuacji życiowej i otrzymywanych alimentów. Poniżej przedstawiono wyniki ankiety przeprowadzonej w 2013 r. i opublikowane w 2014 r. w czasopiśmie stowarzyszenia „Alleinerziehende auf dem Weg”¹⁴⁹:

- 51% ankietowanych otrzymuje alimenty regularnie w pełnej wysokości;
- 23% ankietowanych otrzymuje zaliczkę alimentacyjną;
- 18% nie otrzymuje ani alimentów, ani zaliczki alimentacyjnej;
- 4% otrzymuje nieregularne płatności w różnej wysokości;
- 4% otrzymuje regularne płatności w różnej wysokości;
- 1% otrzymuje nieregularne płatności w pełnej wysokości.

Wśród ankietowanych 54% wskazało, że alimenty są niższe niż kwota typowych potrzeb dziecka (zob. pkt I.4 powyżej). 36% nie wnioskowało o przyznanie alimentów lub zaliczki alimentacyjnej w celu uniknięcia konfliktu z drugim rodzicem dziecka.

W razie dochodzenia alimentów dziecko jest w 41% spraw reprezentowane przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży i tylko w 7% spraw przez adwokata.

Dla 30% dzieci ankietowanych został złożony wniosek o przyznanie zaliczki alimentacyjnej. W 82% spraw został on rozstrzygnięty najpóźniej w ciągu 6 miesięcy.

Oferowane przez Urząd ds. Dzieci i Młodzieży informacje i doradztwo dotyczące alimentów i zaliczki alimentacyjnej jest przez większość rodziców oceniane jako przecięte (34%). Doradztwo dotyczące alimentów oceniło jako złe lub bardzo złe 13% ankietowanych, w odniesieniu do zaliczki alimentacyjnej było to aż 26% ankietowanych.

8.3. Ogólna sytuacja majątkowa społeczeństwa, bezrobocie i „szara strefa”

Wynagrodzenia

Zgodnie z danymi austriackiego Federalnego Urzędu Statystycznego przeciętne miesięczne wynagrodzenie netto pracowników w 2014 r. wynosiło 2 009 euro (mediana: 1 839 euro), przy czym pracownik zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy zarabiał średnio 2 333 euro (mediana: 2 093 euro), a w niepełnym wymiarze czasu pracy – 1 131 euro (mediana: 1 081 euro)¹⁵⁰. Średnie zarobki kobiet są znacznie niższe niż mężczyzn i wynosiły w 2014 r. średnio 2 365 euro (mediana: 2 134 euro) dla mężczyzn, natomiast tylko 1 617 euro (mediana: 1 490 euro) dla kobiet. Także w odniesieniu do osób pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy zarobki mężczyzn są wyższe: 2 487 euro (mediana: 2 202 euro) w porównaniu do 2 040 euro (mediana: 1 881 euro) dla kobiet.

¹⁴⁸ *Alleinerziehende...*, s. 144.

¹⁴⁹ Zob. <http://www.alleinerziehende.org/images/downloads/journal/WEGDoppelseiten.pdf>, s. 4 i n. (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁵⁰ Cały akapit za: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/personen-einkommen/nettomonatseinkommen/index.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

Bezrobocie

Zgodnie z informacjami *Arbeitsmarktservice*, organu administracji publicznej właściwego dla rejestracji i wspierania osób bezrobotnych, stopa bezrobocia w Austrii w 2015 r. wynosiła 9,1%¹⁵¹. Spośród ok. 350 000 bezrobotnych mniej więcej 96 500, tj. 27%, nie miało austriackiego obywatelstwa. Powyższy wskaźnik jest ponad dwukrotnie wyższy niż procent mieszkańców niemających austriackiego obywatelstwa (12,50% na dzień 1.01.2016 r.).

„Szara strefa”

Również w Austrii brak jest dokładnych danych dotyczących rozmiaru „szarej strefy”. Schneider i Boockmann (zob. § 1 pkt I.8.2 powyżej) szacują rozmiar „szarej strefy” w Austrii na 8,2% PKB, co stanowi powrót do wartości oszacowanej w 2010 r. i niewielki wzrost w porównaniu z latami 2011–2014, w których „szara strefa” wynosiła poniżej 8% PKB¹⁵². Tym samym „szara strefa” w Austrii jest niższa niż średnia dla krajów OBWE (12,2%).

9. Możliwości zaspokojenia potrzeb uprawnionego w razie bezskuteczności egzekucji – zaliczka alimentacyjna

Przyznawanie zaliczki alimentacyjnej jest w Austrii uregulowane w Ustawie o przyznawaniu zaliczek na poczet alimentów dla dzieci (öUVG)¹⁵³.

9.1. Przesłanki uzyskania zaliczki alimentacyjnej

Do uzyskania zaliczki alimentacyjnej na podstawie öUVG są uprawnione małoletnie dzieci, mające miejsce stałego pobytu w Austrii oraz obywatelstwo Austrii, państwa członkowskiego UE, państwa należącego do EOG lub bezpaństwowcy (§ 2 ust. 1 öUVG). Przyznanie zaliczki alimentacyjnej jest wykluczone, jeżeli dziecko mieszka w wspólnym gospodarstwie domowym z dłużnikiem alimentacyjnym lub gdy przebywa ono w rodzinie zastępczej, domu opieki itp. (§ 2 ust. 2 öUVG). Zgodnie z § 3 öUVG zaliczka alimentacyjna jest przyznawana, jeżeli istnieje tytuł egzekucyjny dotyczący obowiązku alimentacyjnego, który podlega wykonaniu w Austrii, oraz dłużnik alimentacyjny nie zaspokoił roszczenia alimentacyjnego w całości, a dziecko uprawdopodobni złożenie wniosku o egzekucję z wynagrodzenia o pracę lub – w braku odpowiednich wierzytelności – z ruchomości.

Sąd odmawia przyznania zaliczki w całości lub w części, jeżeli z akt sprawy wynika, że obowiązek alimentacyjny ustalony w tytule egzekucyjnym nie istnieje albo kwota ustalonych alimentów jest zbyt wysoka (§ 7 ust. 1 öUVG). Jednakże

¹⁵¹ Cały akapit za: https://www.statistik.gv.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/arbeitsmarkt/index.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁵² Schneider/Boockmann, s. 23 i n.

¹⁵³ *Bundesgesetz über die Gewährung von Vorschüssen auf den Unterhalt von Kindern (Unterhaltsvorschußgesetz 1985 – UVG)*, BGBl nr 451/1985 ze zm.; pominięto regulacje dotyczące zaliczki alimentacyjnej przed wydaniem tytułu egzekucyjnego.

w postępowaniu o przyznanie zaliczki alimentacyjnej nie jest dokonywane ponowne szczegółowe ustalenie wysokości roszczenia alimentacyjnego, bowiem nieistnienie obowiązku alimentacyjnego lub nadmierna wysokość przyznanych alimentów muszą – bez zbierania dalszych informacji – wynikać z akt sprawy¹⁵⁴.

9.2. Zakres zaliczki alimentacyjnej

Ustawa o przyznawaniu zaliczek na poczet alimentów dla dzieci ogranicza nie tylko wysokość zaliczki alimentacyjnej, lecz także okres jej wypłacania. Zaliczka alimentacyjna jest – co do zasady – przyznawana w wysokości zasądzonych alimentów (§ 5 ust. 1 öUVG), jednak nie może ona przekraczać stawki urzędowej dla pól sierot, ustalonej na podstawie odpowiednich przepisów (§ 6 ust. 1 öUVG), tj. w 2016 r. kwoty 576,98 euro.

Zgodnie z § 8 öUVG zaliczka alimentacyjna jest przyznawana od miesiąca, w którym został złożony wniosek, na okres do 5 lat. Jednakże celem tego przepisu nie jest ustalenie maksymalnego okresu pobierania zaliczki alimentacyjnej, lecz wprowadzenie interwału dokonywanej przez sąd kontroli zasadności wypłaty zaliczki alimentacyjnej¹⁵⁵. Sąd może bowiem przedłużyć okres pobierania zaliczki maksymalnie na dalszych pięć lat, jeżeli dziecko złoży odpowiedni wniosek najpóźniej na trzy miesiące przed upływem ostatniego miesiąca, w którym wypłacana będzie przyznana zaliczka, oraz gdy nie zachodzą żadne wątpliwości w odniesieniu do dalszego istnienia przesłanek wypłaty zaliczki alimentacyjnej (§ 18 ust. 1 öUVG).

Jeżeli wysokość należnych alimentów została obniżona lub jeżeli zachodzą przesłanki odmowy przyznania zaliczki alimentacyjnej w części na podstawie § 7 ust. 1 öUVG (zob. pkt 1 powyżej), to sąd, na wniosek lub z urzędu, obniża odpowiednio zaliczkę alimentacyjną, począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym wystąpiła podstawa obniżenia zaliczki (§ 19 ust. 1 öUVG). Jednocześnie, w celu zwrotu nienależnie wypłaconych zaliczek, sąd – przy uwzględnieniu potrzeb dziecka – zarządza zatrzymanie odpowiedniej części przyszłych zaliczek.

9.3. Postępowanie w sprawie przyznania zaliczki alimentacyjnej

Zaliczka alimentacyjna jest wypłacana na wniosek dziecka (reprezentowanego przez rodzica) (§ 11 ust. 1 öUVG). Od chwili doręczenia dziecku postanowienia o przyznaniu zaliczki alimentacyjnej Urząd ds. Dzieci i Młodzieży staje się jedynym przedstawicielem ustawowym małoletniego dziecka w przedmiocie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych (§ 9 ust. 2 öUVG).

O przyznaniu zaliczki alimentacyjnej rozstrzyga sąd opiekuńczy w postępowaniu nieprocesowym (§ 10 öUVG). Wysłuchanie dłużnika alimentacyjnego ma miejsce tylko wtedy, gdy pozwala to na wyjaśnienie wątpliwości dotyczących istnienia przesłanek przyznania zaliczki alimentacyjnej i nie prowadzi do przedłużenia postępowania (§ 12 öUVG). Sama wypłata zaliczki jest dokonywana przez prezydenta

¹⁵⁴ Gröger, EF-Z 2010, s. 16, 17.

¹⁵⁵ Gröger, EF-Z 2010, s. 16, 17.

Wyższego Sądu Krajowego z góry pierwszego dnia każdego miesiąca rodzicowi, który opiekuje się dzieckiem (§ 17 öUVG).

Dłużnik alimentacyjny, ustawowy przedstawiciel dziecka oraz osoba odbierająca zaliczkę alimentacyjną są zobowiązane do niezwłocznego informowania sądu o wszystkich okolicznościach stanowiących podstawę obniżenia lub wstrzymania zaliczki alimentacyjnej (§ 21 öUVG).

9.4. *Cessio legis*

Wraz z wypłatą zaliczki alimentacyjnej federacja wstępuje w prawa wierzyciela wobec dłużnika alimentacyjnego. Od chwili doręczenia mu postanowienia sądu o przyznaniu zaliczki alimentacyjnej, dłużnik jest zobowiązany do zapłaty alimentów bezpośrednio Urzędowi ds. Dzieci i Młodzieży (§ 26 ust. 2 öUVG). Z tych kwot Urząd zaspokaja najpierw roszczenie dziecka o bieżące alimenty (jeśli nie przyznano mu z tego tytułu zaliczki), następnie roszczenie federacji wobec dłużnika o zwrot wypłaconych zaliczek, a ostatecznie roszczenie dziecka z tytułu zaległych alimentów (§ 27 ust. 1 öUVG).

10. Praktyka

Obecna regulacja öUVG została wprowadzona nowelizacją z 2009 r. Przed jej wejściem w życie dla uzyskania zaliczki alimentacyjnej wnioskodawca musiał wykazać, że egzekucja prowadzona przeciwko dłużnikowi była bezskuteczna lub nie miała szans powodzenia¹⁵⁶. Obecnie wystarczy, że istnieje tytuł egzekucyjny oraz prawidłowy wniosek egzekucyjny. Powyższa zmiana przepisów skutkowałą wzrostem liczby spraw dotyczących przyznania zaliczki alimentacyjnej o 30%¹⁵⁷.

Jednakże dwie ważne zmiany dotyczące uprawnionych proponowane w toku prac na tą nowelizacją nie zostały zrealizowane¹⁵⁸. Pierwsza z nich dotyczyła umożliwienia wypłaty zaliczki alimentacyjnej także po ukończeniu przez uprawnionego 18. roku życia do chwili zakończenia nauki; druga – wprowadzenia zaliczki alimentacyjnej dla uprawnionych, którym nie przysługuje roszczenie alimentacyjne wobec jednego z rodziców ze względu na brak możliwości zarobkowych zobowiązanego. Szczególnie ta druga sytuacja jest bardzo problematyczna dla samotnych rodziców oraz ich dzieci, albowiem w tym zakresie istnieje luka, ponieważ dzieci nie otrzymują ani alimentów od rodzica, ani zaliczki alimentacyjnej, co oznacza konieczność wnioskowania o świadczenia pomocy społecznej.

Ponadto, krytykowana jest regulacja § 19 öUVG, bowiem zatrzymanie części przyszłych (już obniżonych) zaliczek alimentacyjnych w związku z dokonaniem z mocą wsteczną obniżeniem należnej zaliczki alimentacyjnej skutkuje niedostatkiem dzieci i samotnie ich wychowujących rodziców. Powyższy przepis umożliwia też

¹⁵⁶ Do końca akapitu za: Gröger, EF-Z 2010, s. 16.

¹⁵⁷ Oświadczenie prasowe Federalnego Ministerstwa Wymiaru Sprawiedliwości z 27.12.2011 r., zob. https://www.justiz.gv.at/web2013/home/presse/pressemitteilungen/pressemitteilungen_2011/gesicherter_unterhalt_fuer_kinder_unterhaltsvorschuss_der_justiz~2c9484853423834501347ec85f3600fa.de.html (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁵⁸ Do końca akapitu za: Gröger, EF-Z 2010, s. 16.

dłużnikom częste składanie wniosków o obniżenie zaliczki alimentacyjnej, co zmusza samotnych rodziców do częstego uczestnictwa w postępowaniach sądowych wywołanych złożeniem takiego wniosku.

W porównaniu do przepisów obowiązujących w Niemczech, regulacja austriacka przewidująca udział sądu w rozstrzyganiu o przyznaniu zaliczki alimentacyjnej wydaje się bardziej skomplikowana, a postępowanie bardziej sformalizowane i dłuższe. Pod koniec 2011 r. Urzędy ds. Dzieci i Młodzieży ściągnęły od dłużników alimentacyjnych ok. 50% wypłaconych zaliczek¹⁵⁹.

11. Sankcje wobec zobowiązanych niewykonujących obowiązku alimentacyjnego

Sankcje cywilnoprawne

Prawo austriackie przewiduje pewne pośrednie sankcje cywilnoprawne niewykonywania obowiązku alimentacyjnego. W razie umyślnego lub rażącego niewykonywania obowiązku alimentacyjnego spełniona jest przesłanka do pozbawienia zachowku w postaci nieudzielenia spadkodawcy pomocy w potrzebie (§ 768 pkt 2 ABGB)¹⁶⁰.

Sankcje karne

Niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego stanowi przestępstwo uregulowane w § 198 ust. 1 austriackiego Kodeksu karnego (öStGB): „Kto rażąco narusza ciążący na nim na podstawie przepisów prawa rodzinnego obowiązek alimentacyjny, co skutkuje lub bez pomocy osób trzecich skutkowałoby zagrożeniem zaspokojenia potrzeb bytowych uprawnionego lub jego wychowania, podlega karze pozbawienia wolności do sześciu miesięcy lub karze grzywny do 360 stawek dziennych”. Naruszenie obowiązku alimentacyjnego stanowi w szczególności zaniechanie wykonywania pracy zarobkowej, która umożliwiłaby spełnienie obowiązku alimentacyjnego. Działanie sprawcy wyczerpuje znamiona typu kwalifikowanego tego przestępstwa, jeżeli sprawca działa w warunkach recydywy, jego działanie spowodowało demoralizację lub znaczne zaniedbanie uprawnionego do alimentów albo znaczną szkodę dla jego zdrowia lub rozwoju fizycznego albo umysłowego (§ 198 ust. 2 öStGB). W tych przypadkach sprawca podlega ukaraniu karą pozbawienia wolności do lat dwóch, a jeżeli jego działanie spowodowało śmierć uprawnionego karą pozbawienia wolności do lat trzech.

Jeżeli sprawca do zakończenia rozprawy uiszcza w całości alimenty, których dotyczył akt oskarżenia, to nie podlega on ukaraniu (§ 198 ust. 3 öStGB).

Przestępstwo uchylania się od obowiązku alimentacyjnego może zostać popełnione jedynie umyślnie i stanowi przestępstwo materialne – wymagany jest skutek w postaci rzeczywistego lub potencjalnego zagrożenia zaspokojenia potrzeb bytowych uprawnionego lub jego wychowania. Ponadto, konieczne jest rażące naruszenie tego obowiązku, a tym samym niewielkie opóźnienie czy uiszczenie

¹⁵⁹ Zob. przypis 157.

¹⁶⁰ Koziol/Apathy § 768 ABGB, nb 2.

nieznacznie niższej kwoty nie spełniają znamion rażącego naruszenia¹⁶¹. Przesłankę karalności stanowi też istnienie po stronie zobowiązanego możliwości wykonywania obowiązku alimentacyjnego. Tym samym w praktyce przyjmuje się, że sprawca rażąco narusza obowiązek alimentacyjny, jeżeli przez dłuższy czas nie uiszcza on alimentów w całości lub w części, mimo iż byłby w stanie to uczynić.

III. PRAWO SZWAJCARSKIE

Materialnoprawna regulacja obowiązku alimentacyjnego jest zawarta w szwajcarskim Kodeksie cywilnym (ZGB). Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dzieci jest uregulowany w § 276–295 ZGB. Regulacja ZGB dotycząca roszczeń alimentacyjnych dzieci wobec rodziców została w znacznym stopniu zmieniona na mocy ustawy z 20.03.2015 r. przez wprowadzenie tzw. alimentów na opiekę, tj. części przysługujących dziecku alimentów, które mają pokrywać koszty opieki nad nim sprawowanej przez drugiego rodzica. Powyższe zmiany weszły w życie 1.01.2017 r. Postępowanie rozpoznawcze w sprawach o alimenty jest uregulowane w szwajcarskim Kodeksie postępowania cywilnego (schwZPO)¹⁶². Jednakże schwZPO nie reguluje egzekucji tytułów dotyczących roszczeń pieniężnych. W Szwajcarii egzekucja tych roszczeń jest uregulowana w odrębnej ustawie – Ustawie federalnej o ściąganiu należności i upadłości (SchKG)¹⁶³.

1. Wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego i opłaty w egzekucji roszczeń alimentacyjnych

Postępowanie egzekucyjne jest wszczynane jedynie na wniosek wierzyciela, nigdy zaś z urzędu¹⁶⁴. Cechą charakterystyczną szwajcarskiej egzekucji roszczeń pieniężnych jest możliwość wszczęcia postępowania egzekucyjnego przez wierzyciela, bez konieczności posiadania tytułu egzekucyjnego. Tym samym wierzyciel ma możliwość wyboru pomiędzy dwoma „drogami” dochodzenia roszczenia: pierwsza z nich obejmuje wytoczenie powództwa, a następnie złożenie wniosku egzekucyjnego, druga – wszczęcie postępowania egzekucyjnego i (ewentualne) późniejsze wszczęcie postępowania rozpoznawczego.

W razie prowadzenia egzekucji bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego, wierzyciel musi dochodzić swojego roszczenia w postępowaniu cywilnym lub administracyjnym tylko wtedy, gdy dłużnik wniesie sprzeciw od wydawanego przez urząd egzekucyjny, po wypłynięciu wniosku wierzyciela, nakazu zapłaty (art. 79 zd. 1 SchKG). W tej sytuacji wierzyciel może żądać kontynuowania postępowania egzekucyjnego tylko na podstawie prawomocnego rozstrzygnięcia, które prowadzi do zniesienia skutków sprzeciwu dłużnika (art. 79 zd. 2 SchKG). W określonych sytuacjach możliwe jest usunięcie skutków sprzeciwu od nakazu zapłaty także w drodze tzw. przyznania prawa prowadzenia egzekucji (*Rechtsöffnung*) przez sędziego, które

¹⁶¹ Do końca akapitu za: Cervinka/Perl/*Cervinka* Unterhaltsverletzung § 198 StGB, s. 7 i n.

¹⁶² *Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG)*, BGBl I, nr 111/2003 ze zm.

¹⁶³ *Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs* z 11.04.1889 r., AS 11, 529 ze zm.

¹⁶⁴ Hunkeler/*Sørensen* art. 38 SchKG, nb 6.

może mieć charakter ostateczny lub tymczasowy. Tym samym dłużnik musi podjąć obronę przeciwko wydanemu przeciwko niemu nakazowi zapłaty, w przeciwnym wypadku ryzykuje on, że postępowanie egzekucyjne skierowane do jego majątku będzie kontynuowane, nawet jeżeli roszczenie zostało już zaspokojone bądź nigdy nie istniało¹⁶⁵.

Przepisy SchKG oraz Rozporządzenia o kosztach uzupełniającego Ustawę o ściąganiu należności i upadłości (GebV SchKG) nie zawierają żadnych szczególnych uregulowań dotyczących opłat w egzekucji roszczeń alimentacyjnych. Tym samym również wierzyciel alimentacyjny jest zobowiązany do uiszczenia opłat egzekucyjnych, chyba że uzyskał zwolnienie od kosztów postępowania.

Opłaty egzekucyjne w Szwajcarii są uzależnione od wysokości egzekwowanego roszczenia. Przykładowo, opłata za wydanie nakazu zapłaty dotyczącego roszczenia w wysokości od 1000 do 10 000 franków szwajcarskich wynosi 60 franków (zob. art. 16 ust. 1 GebV SchKG), za dokonanie zajęcia 65 franków (art. 20 ust. 1 GebV SchKG).

3. Instrumenty służące ustaleniu majątku dłużnika

3.1. Wprowadzenie

W Szwajcarii w postępowaniu egzekucyjnym obowiązuje zasada dyspozycyjności, a tym samym o przebiegu postępowania egzekucyjnego (w tym o jego kontynuowaniu czy zakończeniu) rozstrzyga wierzyciel. Organ egzekucyjny nie podejmuje czynności egzekucyjnych z urzędu. Wierzyciel może wskazać organowi egzekucyjnemu majątek dłużnika, do którego może zostać skierowana egzekucja i żądać zajęcia wskazanych przedmiotów majątkowych dłużnika.

3.2. Obowiązek wskazania przedmiotów majątkowych dłużnika (art. 91 SchKG)

Po otrzymaniu wniosku wierzyciela o kontynuowanie postępowania egzekucyjnego, urząd egzekucyjny niezwłocznie dokonuje zajęcia przedmiotów majątkowych dłużnika (art. 89 ust. 1 SchKG). Dłużnik jest informowany o planowanym zajęciu najpóźniej w dniu poprzedzającym dzień zajęcia (art. 90 SchKG). Konieczność poinformowania dłużnika stanowi konsekwencję regulacji art. 91 ust. 1 SchKG, zgodnie z którym dłużnik – pod groźbą odpowiedzialności karnej – musi być obecny przy zajęciu lub musi zapewnić obecność swojego przedstawiciela oraz musi wskazać posiadane przedmioty, w tym przedmioty, które nie znajdują się w jego posiadaniu, wierzycielności i prawa wobec osób trzecich, jeśli jest to konieczne dla dokonania zajęcia wystarczającego dla zaspokojenia roszczenia wierzyciela.

Z powyższego unormowania wynika daleko idący obowiązek udzielenia przez dłużnika urzędowi egzekucyjnemu informacji o posiadanych przez niego majątku. Obejmuje on wszystkie składniki majątku dłużnika, także te niepodlegające – jego zdaniem zajęciu – oraz np. dochody uzyskiwane za granicą, znajdujące się w innym miejscu papiery wartościowe czy – w razie konieczności prowadzenia z nich egzekucji – nieruchomości

¹⁶⁵ Tak BG 16.2.1999, BGE 125 III s. 149 (s. 150).

dłużnika¹⁶⁶. Naruszenie tego obowiązku może skutkować sankcjami na podstawie art. 323 *schweizerisches Strafgesetzbuch* (schwStGB) (nieposłuszeństwo dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym) lub art. 163 ust. 1 schwStGB (oszustwo przy zajęciu składników majątkowych). Artykuł 323 schwStGB przewiduje sankcję w postaci kary grzywny, art. 163 schwStGB w postaci kary grzywny lub kary pozbawienia wolności do lat pięciu.

4. Inne ułatwienia w egzekucji roszczeń alimentacyjnych

W szwajcarskim postępowaniu egzekucyjnym obowiązuje zasada pierwszeństwa, tj. wierzyciele są zaspokajani w kolejności, w jakiej złożyli wniosek o kontynuowanie postępowania egzekucyjnego¹⁶⁷. Wyjątek od niej stanowi możliwość przyłączenia się do zajęcia dokonanego na rzecz jednego wierzyciela przez wierzycieli, którzy w ciągu 30 dni złożą wniosek o kontynuowanie postępowania egzekucyjnego (art. 110 SchKG).

Wierzyciel alimentacyjny może przyłączyć się do dokonanego przez innego wierzyciela zajęcia, korzystając z następujących ułatwień: po pierwsze, nie musi uprzednio złożyć wniosku o wszczęcie egzekucji, po drugie, termin na przyłączenie się wynosi dla niego 40 dni (art. 111 ust. 1 SchKG). Ponadto, organ egzekucyjny jest zobowiązany do zawiadomienia znanych mu uprzywilejowanych wierzycieli o zajęciu składników majątku dłużnika dokonany na rzecz innego wierzyciela (art. 111 ust. 3 SchKG). Powyższy przywilej wynika z założenia, że stosunki osobiste pomiędzy wierzycielem a dłużnikiem alimentacyjnym mogą skutkować rezygnacją z wszczęcia postępowania egzekucyjnego przez wierzyciela przeciwko bliskiemu mu dłużnikowi¹⁶⁸.

Wierzycielowi alimentacyjnemu przysługuje szczególnie przywilej w postaci dopuszczalności prowadzenia przez niego egzekucji, także z części minimum egzystencjalnego dłużnika¹⁶⁹. Nie jest on wyraźnie uregulowany w SchKG, lecz jest jednolicie przyjmowany w orzecznictwie sądów. Jeśli dochody wierzyciela przy uwzględnieniu przysługujących mu alimentów nie wystarczają na sfinansowanie jego koniecznego utrzymania, wówczas dla ściągnięcia roszczeń alimentacyjnych dotyczących roku poprzedzającego wydanie nakazu zapłaty możliwe jest „naruszenie” minimum egzystencjalnego dłużnika. W tej sytuacji egzekucja prowadzona jest w taki sposób, że zarówno wierzyciel, jak i dłużnik alimentacyjny muszą ograniczyć swoje potrzeby w tym samym stopniu. Powyższy przywilej przysługuje tylko wierzycielowi alimentacyjnemu, z wyłączeniem organu administracji publicznej, który wstąpił w jego prawa.

Szwajcarski Kodeks cywilny zawiera unormowania dotyczące wykonania obowiązku alimentacyjnego.

Zarządzenie skierowane do dłużnika zobowiązanego (art. 291 ZGB)

Artykuł 291 ZGB reguluje szczególnie, uprzywilejowany środek egzekucyjny¹⁷⁰ o dużym znaczeniu praktycznym¹⁷¹. Jeżeli rodzice zaniedbują swoje obowiązki wobec

¹⁶⁶ Kren-Kostkiewicz/Walder art. 91 SchKG, nb 1 i n.

¹⁶⁷ Kren-Kostkiewicz, nb 795.

¹⁶⁸ Kren-Kostkiewicz, nb 808.

¹⁶⁹ Cały akapit za: Lorandi AJP 2015, s. 1387 (s. 1393) z odesłaniami do orzecznictwa BG.

¹⁷⁰ Tak BG 3.2.1984, BGE 110 II, s. 9 (s. 13 i n.) oraz 16.3.2011, BGE 137 III, s. 193 (s. 195); jednak w związku z krytyką w literaturze BG w innych orzeczeniach pozostawił kwestię natury prawnej tego środka bez rozstrzygnięcia.

¹⁷¹ Lorandi AJP 2015, s. 1387 (s. 1388).

dziecka, to sąd może nakazać ich dłużnikom dokonywanie płatności w całości lub w części przedstawicielowi ustawowemu dziecka. Powyższe rozstrzygnięcie sądu jest wydawane na wniosek dziecka (lub organu administracji, który wstąpił w prawa wierzyciela, zob. pkt 8 poniżej) w postępowaniu sumarycznym¹⁷².

Przesłanką wydania powyższego zarządzenia jest zaniebdywanie przez zobowiązanego jego obowiązku alimentacyjnego wobec dziecka oraz posiadanie przez wierzyciela odpowiedniego tytułu egzekucyjnego (albo zarządzenia tymczasowego)¹⁷³. Jednakże ze względu na daleko idące skutki powyższego zarządzenia dla zobowiązanego konieczne jest ciężkie naruszenie przez niego obowiązku alimentacyjnego, które zachodzi, jeżeli wielokrotnie nie uiścił on alimentów w całości lub w wymaganym terminie i zachodzi obawa, że w przyszłości nadal nie będzie wykonywał tego obowiązku. Zawinione działanie zobowiązanego nie jest wymagane. Powyższe zarządzenie ma, co do zasady, pierwszeństwo nad zajęciem dokonanym na podstawie SchKG¹⁷⁴.

Dłużnikiem zobowiązanego jest z reguły jego pracodawca, jednak powyższe zarządzenie może dotyczyć też roszczeń dłużnika wynikających z umowy najmu (czynsz), pożyczki (odsetki) itp.¹⁷⁵ Skutkiem powyższego zarządzenia jest zobowiązanie dłużnika do dokonywania płatności bezpośrednio przedstawicielowi ustawowemu dziecka; w razie zapłaty innej osobie, zobowiązanie dłużnika nie wygasa i może być dochodzone przez przedstawiciela ustawowego dziecka na drodze sądowej¹⁷⁶. Natomiast zobowiązany nie może dysponować wierzytelnością, której dotyczy powyższe zarządzenie.

Zabezpieczenie roszczeń alimentacyjnych (art. 292 ZGB)

Ponadto, ZGB przewiduje możliwość daleko idącego zabezpieczenia wykonania roszczeń alimentacyjnych. Jeżeli rodzice uporczywie naruszają obowiązek alimentacyjny lub można przyjąć, że przygotowują ucieczkę albo trwonią lub ukrywają swój majątek, to sąd może zobowiązać ich do odpowiedniego zabezpieczenia przyszłych należności alimentacyjnych (art. 292 ZGB).

Przesłanką wydania powyższego zarządzenia jest poważne ryzyko nieuiszczenia przyszłych płatności z tytułu alimentów oraz posiadanie przez wierzyciela odpowiedniego tytułu egzekucyjnego (albo zarządzenia tymczasowego)¹⁷⁷. Ponadto, dłużnik musi być w stanie złożyć zabezpieczenie, tj. w szczególności posiadać odpowiedni majątek. Środkiem zabezpieczającym może być np. zakaz zbycia poszczególnych przedmiotów majątkowych, zajęcie kont bankowych lub papierów wartościowych, obciążenie nieruchomości, poręczenie albo nawet złożenie odpowiednich kwot do depozytu sądowego.

Przepisy regulujące postępowanie egzekucyjne nie przewidują wielu szczególnych instrumentów służących zwiększeniu efektywności egzekucji świadczeń

¹⁷² *Lorandi* AJP 2015, s. 1387 (s. 1388).

¹⁷³ Kren-Kostkiewicz et al./*Gmünder*, art. 291 ZGB, nb 1 oraz *Lorandi* AJP 2015, s. 1387 (s. 1389 i n.).

¹⁷⁴ W odniesieniu do sporu dotyczącego tej kwestii zob. *Lorandi* AJP 2015, s. 1387 (s. 1395 i n.).

¹⁷⁵ Breitschmid/Rumo-Jungo/*Roelli/Meuli-Lehni* art. 291 ZGB, nb 1.

¹⁷⁶ Do końca akapitu za: *Lorandi* AJP 2015, s. 1387 (s. 1390 i n.).

¹⁷⁷ Do końca akapitu za: Kren-Kostkiewicz et al./*Gmünder* art. 292 ZGB, nb 1 i n.

alimentacyjnych, w tym w szczególności dotyczących uzyskania informacji o majątku dłużnika. Powyższe wynika z założenia, że w chwili złożenia wniosku o egzekucję tytułu dotyczącego świadczeń alimentacyjnych wierzyciel z reguły dysponuje już informacjami o majątku dłużnika. Szczególne regulacje mające na celu ułatwienie egzekwowania alimentów są natomiast zawarte w przepisach ZGB.

5. Ocena efektywności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych

Obok opisanych instrumentów można w prawie szwajcarskim zidentyfikować wiele regulacji prawa materialnego i procesowego, które składają się na system środków mających na celu ułatwienie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych. Poniżej zostaną one pokrótce przedstawione.

W postępowaniu cywilnym dotyczącym alimentów w Szwajcarii nie obowiązuje przymus adwokacki. Jeśli ojciec lub matka nie wykonują obowiązku alimentacyjnego, wówczas odpowiedni organ kantonalny jest zobowiązany, na wniosek dziecka lub drugiego rodzica, do udzielenia mu odpowiedniej i bezpłatnej pomocy przy egzekucji roszczeń alimentacyjnych (art. 290 ZGB).

Tym samym ZGB zobowiązuje kantony do powołania szczególnego organu, który wykonuje obowiązki w zakresie doradztwa i ściągania alimentów przysługujących dzieciom¹⁷⁸. Odpowiednia pomoc może obejmować ustalenie sytuacji majątkowej zainteresowanych i przyczyn problemów z uiszczaniem alimentów, inkaso (np. zawarcie porozumienia o płatności w ratach, wszczęcie postępowania egzekucyjnego), doradzanie uprawnionemu (np. co do sposobów uzyskania tytułu egzekucyjnego) oraz zobowiązanemu (np. w odniesieniu do uzyskania dodatkowych dochodów lub zmniejszenia wydatków) czy podjęcie kroków zmierzających do wszczęcia postępowania karnego wobec zobowiązanego.

Rada Federacji jest uprawniona do ustalenia zakresu zadań powyższych organów (art. 290 ust. 2 ZGB). Z powyższym obowiązkiem udzielenia wsparcia związane jest przysługujące organowi uprawnienie do reprezentowania wierzyciela alimentacyjnego¹⁷⁹. Pomoc ze strony organu następuje wyłącznie na wniosek, nigdy zaś z urzędu.

Ponadto, jeżeli właściwy organ wypłacił dziecku świadczenia na poczet alimentów (zaliczka alimentacyjna, pomoc społeczna¹⁸⁰), to zgodnie z art. 289 ust. 2 ZGB roszczenie alimentacyjne wraz ze związanymi z tym prawami przechodzi na właściwą gminę. W tej sytuacji odpowiedni organ jest uprawniony do wytoczenia powództwa, wnioskowania o wszczęcie egzekucji czy też złożenia wniosku o ściganie.

Dla ustalenia wysokości przysługującego wierzycielowi roszczenia alimentacyjnego konieczne jest ustalenie dochodów i majątku dłużnika. Szwajcarskie prawo materialne nie reguluje obowiązku udzielenia przez dłużnika alimentacyjnego wierzycielowi alimentacyjnemu informacji o jego majątku i dochodach.

W postępowaniu rozpoznawczym dotyczącym roszczeń alimentacyjnych zastosowanie znajduje art. 296 ust. 1 schwZPO, zgodnie z którym sąd ustala stan faktyczny sprawy z urzędu. Tym samym jest on zobowiązany do wyjaśnienia wszystkich faktów

¹⁷⁸ Do końca akapitu za: Breitschmid/Rumo-Jungo/Roelli/Meuli-Lehni art. 290 ZGB, nb 1 i n.; Kren-Kostkiewicz et al./Gmünder art. 290 ZGB, ust. 2.

¹⁷⁹ Tuor/Schryder/Schmid/Jungo § 42, nb 63.

¹⁸⁰ Breitschmid/Rumo-Jungo/Roelli/Meuli-Lehni art. 289 ZGB, nb 3.

i przeprowadzenia dowodów, które są konieczne dla ustalenia stanu faktycznego¹⁸¹. Ponadto, w tym postępowaniu sąd nie jest związany żądaniem stron (art. 296 ust. 3 schwZPO). Strony postępowania oraz osoby trzecie są zobowiązane do współdziałania w postępowaniu dowodowym, w tym w szczególności do (art. 160 ust. 1 schwZPO): złożenia zgodnych z prawdą zeznań jako strona lub świadek, wydania dokumentów, znoszenia oględzin osoby lub rzeczy przez biegłych.

Jeżeli strona bezpodstawnie odmawia współdziałania w postępowaniu dowodowym, to sąd uwzględnia to przy ocenie dowodów (art. 164 schwZPO). W razie odmowy współdziałania ze strony osoby trzeciej, sąd może nałożyć na nią karę porządkową w wysokości do 1000 franków, zagrozić sankcjami karnymi na podstawie art. 292 schwStGB, zarządzić przymuszenie jej do współdziałania lub nałożyć na nią obowiązek zwrotu kosztów spowodowanych jej działaniem (art. 167 ust. 1 schwZPO).

6. Ustalenie wysokości alimentów – standaryzacja

Również w Szwajcarii wysokość należnych dziecku alimentów jest w pewnym stopniu zestandaryzowana. ZGB – także po nowelizacji z 2015 r. – nie reguluje metody obliczania należnych alimentów. Tym samym dopuszczalne jest określenie alimentów na podstawie jednej ze stosowanych metod, tj. podziału nadwyżki ponad minimum egzystencjalne, zastosowania tabeli zurychskiej lub metody procentowej¹⁸².

Ponadto, w związku z ostatnią nowelizacją ZGB konieczne będzie dopasowanie powyższych metod do nowych regulacji ustawowych.

Podział nadwyżki

W celu określenia wysokości należnych alimentów z zastosowaniem metody podziału nadwyżki ponad minimum egzystencjalne, konieczne jest określenie przysługującego dziecku i obu rodzicom minimum egzystencjalnego na podstawie przepisów SchKG¹⁸³. Następnie część nadwyżki ponad minimum egzystencjalne, którą dysponuje rodzic niesprawujący opieki nad dzieckiem, jest dzielona pomiędzy niego i dziecko. Podział po połowie jest uznawany za nieuzasadniony, a tym samym przyjmuje się podział według „małych i dużych głów”, tj. dwie części dla rodzica i jedną część dla dziecka (tj. dla rodzica z jednym dzieckiem 2/3 i 1/3)¹⁸⁴. Powyższa metoda jest dość pracochłonna i skomplikowana, zwłaszcza gdy obok roszczenia alimentacyjnego dziecka konieczne jest ustalenie alimentów przysługujących (byłemu) małżonkowi.

Tabela zurychska

W celu ustalenia potrzeb dziecka sądy często sięgają do kwot wskazanych w publikowanych od 1974 r. zaleceniach Urzędu ds. Młodzieży oraz Doradztwa Zawodowego

¹⁸¹ *Tuor/Schnyder/Schmid/Jungo* § 42, nb 49.

¹⁸² *Spycher FamPra.ch* 2016, s. 1 (s. 12).

¹⁸³ *Bähler FamPra.ch* 2015, s. 271 (s. 322 i n.).

¹⁸⁴ *Bähler FamPra.ch* 2015, s. 271 (s. 277).

kantonu Zurych¹⁸⁵. Jednakże stanowią one jedynie wskazówkę dotyczącą średnich potrzeb dziecka, a tym samym oprócz nich konieczne jest uwzględnienie konkretnych potrzeb dziecka oraz sytuacji życiowej i możliwości finansowych rodziców. Kwoty wskazane w tabeli odpowiadają potrzebom dziecka żyjącego w rodzinie dysponującej raczej skromnymi dochodami. Przy ustalaniu wysokości należnych alimentów uwzględniane są jedynie gotówkowe potrzeby dziecka, tj. z pominięciem pozycji „opieka i wychowanie” (jednak dopuszczalne jest późniejsze doliczenie kosztów opieki poza domem). Przy zastosowaniu tej metody wysokość alimentów jest określana jedynie na podstawie potrzeb dziecka, bez uwzględnienia możliwości finansowych zobowiązanego.

Tabela 10 Średnie miesięczne potrzeby dziecka od 1.01.2016 r. (we frankach)							
Liczba dzieci	Wiek	Wyżywienie	Odzież	Mieszkanie	Inne koszty	Opieka wychowanie	Suma
jedenak	1–6	306	89	360	528	716	1999
	7–12	326	114	360	646	454	1900
	13–18	415	138	336	859	326	2074
jedno z dwójki dzieci	1–6	226	74	331	454	582	1707
	7–12	281	89	331	577	390	1668
	13–18	350	118	306	799	262	1835
jedno z trójki lub więcej dzieci	1–6	232	64	301	415	454	1466
	7–12	247	89	301	518	326	1481
	13–18	321	109	281	740	192	1643

Źródło: przypis 185.

Metoda procentowa

Abstrakcyjna metoda procentowa jest stosowana przede wszystkim w kantonie Berno¹⁸⁶. Zgodnie z nią wysokość alimentów jest ustalana jako odpowiedni procent dochodów netto rodzica zobowiązanego do uiszczania alimentów (bez uwzględnienia dodatku rodzinnego). W praktyce zastosowanie znajdują następujące wskaźniki procentowe: 17% dla jednego dziecka, 27% dla dwójki dzieci, 35% dla trójki oraz 40% dla czwórki. W innych kantonach zastosowanie znajdują niższe wskaźniki. Powyższa metoda została zaakceptowana przez Trybunał Federalny, jeśli obliczona z jej wykorzystaniem kwota pozostaje w odpowiednim stosunku do możliwości finansowych zobowiązanego, co ma miejsce przede wszystkim w odniesieniu do zobowiązanych osiągających średnie dochody. W nauce krytykowano jednak uwzględnienie tylko jednej okoliczności (tj. dochodów zobowiązanego).

7. Aspekt ekonomiczny

Także w Szwajcarii brak jest wyczerpujących informacji statystycznych dotyczących wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez zobowiązanych, w szczególności

¹⁸⁵ Cały punkt za: *Tuor/Schnyder/Schmid/Jungo* § 42, nb 28, oraz *Bähler FamPra.ch* 2015, s. 271 (s. 321 i n.).

¹⁸⁶ Cały punkt za: *Bähler FamPra.ch* 2015, s. 271 (s. 321).

informacji dotyczących liczby rodziców niewykonujących obowiązku alimentacyjnego. Poniżej przedstawiono wyniki przeprowadzonych ankiet i analiz.

Zgodnie z danymi Federalnego Urzędu Statystycznego w 2014 r. 14% gospodarstw domowych, w których mieszkało przynajmniej jedno dziecko poniżej 25. roku życia, stanowiły gospodarstwa domowe z jednym rodzicem¹⁸⁷. Wyższy odsetek gospodarstw domowych z jednym rodzicem jest charakterystyczny dla obszarów miejskich. Większość rodziców samotnie wychowujących dzieci to samotne matki (ok. 82%). Gospodarstwa domowe z jednym rodzicem są ponadprzeciętnie zagrożone biedą. W roku 2012 16,5% z nich pozostawało w biedzie, w porównaniu do 3,8% gospodarstw domowych dwóch dorosłych z dwójką dzieci. Również ryzyko popadnięcia w biedę jest dla osób samotnie wychowujących dzieci bardzo wysokie (drugie miejsce po osobach po 65. roku życia) i wynosi 29,8%. 18,8% gospodarstw domowych z jednym rodzicem pobierało świadczenia pomocy społecznej (w porównaniu do 1,8% par z dziećmi).

Z przeprowadzonego w 2007 r. w kantonach Zurych, Bazylea-Miasto i Bazylea-Okręg badania „Dzieci i rozwód”, w którym wzięło udział 2 112 rozwiedzionych rodziców, wynikają następujące informacje dotyczące wykonywania obowiązku alimentacyjnego przez rozwiedzionych rodziców¹⁸⁸: 21% matek biorących udział w badaniu wskazało, że otrzymuje alimenty dla dzieci nieregularnie lub jedynie częściowo, 75% kobiet, których byłym małżonkom nie przysługują prawa rodzicielskie, wskazuje, iż nie otrzymuje alimentów regularnie i w pełnej wysokości, natomiast aż 89% kobiet, które wykonują prawa rodzicielskie wspólnie z ojcem dziecka otrzymuje alimenty regularnie i w pełnej wysokości. Większy wpływ na dokonywanie płatności przez drugiego rodzica niż podział władzy rodzicielskiej ma jakość komunikacji pomiędzy rodzicami: jeżeli kontakt pomiędzy rodzicami jest prawidłowy, alimenty nie są uiszczane zgodnie z porozumieniem w przypadku 11% matek dysponujących wyłącznymi prawami rodzicielskimi oraz 5% matek wykonujących prawa rodzicielskie wspólnie z ojcem dziecka; jeżeli kontakt jest określany jako zły lub w razie braku kontaktu pomiędzy rozwiedzionymi małżonkami, problemy z otrzymaniem alimentów w całości lub punktualnie ma 33% matek dysponujących wyłącznymi prawami rodzicielskimi oraz 20% matek wykonujących prawa rodzicielskie wspólnie z ojcem dziecka.

Zgodnie z danymi Federalnego Urzędu Statystycznego przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto osób zatrudnionych w sektorze prywatnym i państwowym w pełnym wymiarze czasu pracy wynosiło w 2014 r. 6 427 franków brutto, przy czym średnie wynagrodzenie mężczyzn wynosiło 6 751 franków brutto, a kobiet – 5 907 franków brutto¹⁸⁹.

Stopa bezrobocia w Szwajcarii jest bardzo niska i zgodnie z informacjami Sekretariatu ds. Gospodarki wynosiła we wrześniu 2016 r. 3,2%¹⁹⁰. Stopa bezrobocia jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych kantonach: najmniej osób pozostaje bez pracy

¹⁸⁷ Cały punkt za informacjami ze strony internetowej Federalnego Urzędu Statystycznego, zob. <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/arbeit-erwerb> (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁸⁸ Do końca akapitu za: *Cantienei/Büchler/Simoni FamPra.ch* 2007, s. 207, 210 i n.

¹⁸⁹ Zob. <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesamtwirtschaftUmwelt/VerdiensteArbeitskosten/VerdiensteVerdienstunterschiede/Tabellen/LangeReiheD.html> (dostęp: 13.01.2017 r.).

¹⁹⁰ Zob. <https://www.amstat.ch/v2/index.jsp?lang=de> (dostęp: 13.01.2017 r.).

w mniejszych kantonach centralnej Szwajcarii, tj. Obwalden (0,8%) oraz Uri (0,9%), najwięcej we francuskojęzycznych kantonach Genewa (5,5%) und Vaud (5,8%). 47,2% bezrobotnych mężczyzn i 41,5% bezrobotnych kobiet stanowili cudzoziemcy.

Tabela 11
Częstotliwość występowania miesięcznych wynagrodzeń netto osób zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy w 2014 r.

	Łącznie	Kobiety	Mężczyźni
0-3000 franków	4,3%	9,2%	2,3%
3001-4000 franków	15,3%	25,1%	11,4%
4001-5000 franków	26,3%	24,6%	27,0%
5001-6000 franków	19,7%	16,9%	20,9%
6001-7000 franków	12,2%	10,4%	12,9%
7001-8000 franków	7,5%	5,5%	8,3%
powyżej 8001 franków	13,6%	7,4%	16,2%

Źródło: Federalny Urząd Statystyczny.

Także w Szwajcarii brakuje dokładnych danych dotyczących rozmiaru „szarej strefy”. Schneider i Boockmann rozmiar „szarej strefy” w Szwajcarii szacują na 6,5% PKB, tj. wartość prawie o połowę niższą niż średnia dla krajów OBWE (12,2%)¹⁹¹.

8. Możliwości zaspokojenia potrzeb uprawnionego w razie bezskuteczności egzekucji – zaliczka alimentacyjna

Zgodnie z art. 293 ust. 2 ZGB prawo publiczne reguluje przyznawanie zaliczek alimentacyjnych dla dzieci, jeżeli rodzice nie wykonują ciężącego na nich obowiązku alimentacyjnego. Z powyższego unormowania wynika, że w prawie szwajcarskim (podobnie jak w Austrii i odmiennie od regulacji niemieckiej) zaliczka alimentacyjna jest wypłacana tylko wtedy, gdy dziecku przysługuje roszczenie alimentacyjne wobec rodzica¹⁹². Artykuł 293 ust. 2 ZGB wprawdzie nie zobowiązuje kantonów do wprowadzenia zaliczki alimentacyjnej, a jedynie odsyła do przepisów prawa kantonowego, jednak we wszystkich kantonach obowiązują odpowiednie regulacje¹⁹³. Natomiast jeżeli rodzice nie są w stanie zapewnić dziecku utrzymania, to (z zastrzeżeniem uregulowań dotyczących wsparcia ze strony innych krewnych, np. dziadków) przepisy prawa publicznego regulują zasady przyznawania świadczeń subsydiarnych (zob. art. 293 ust. 1 ZGB). W tej sytuacji dziecko otrzymuje świadczenia pomocy społecznej na podstawie odpowiednich przepisów kantonalnych.

Regulacja w kantonie Zurych

Zgodnie z § 23 Ustawy o pomocy dzieciom i młodzieży kantonu Zurych (dalej KJHG)¹⁹⁴ dzieciom, których rodzice nie wykonują w ogóle lub nie wykonują

¹⁹¹ Schneider/Boockmann, s. 23 i n.

¹⁹² Breitschmid/Rumo-Jungo/Roelli/Meuli-Lehni, art. 293 ZGB, nb 2 i n.

¹⁹³ Tuor/Schnyder/Schmid/Jungo, § 42, nb 70.

¹⁹⁴ Kinder- und Jugendhilfegesetz (KJHG) z 14.03.2011 r. ze zm.

w terminie obowiązku alimentacyjnego, przysługuje zaliczka na poczet alimentów ustalonych w wyroku sądu, ugodzie lub w umowie wypłacana przez gminę, w której dziecko zamieszkuje. Roszczenie o udzielenie zaliczki przysługuje, jeżeli pozostające do dyspozycji wierzyciela środki finansowe nie wystarczają na zaspokojenie jego potrzeb (§ 21 ust. 2 KJHG). W celu weryfikacji tej przesłanki, rozporządzenie określa granice dochodów drugiego rodzica i dziecka, powyżej których zaliczka alimentacyjna nie jest przyznawana. Przyznanie zaliczki jest wykluczone, jeżeli dziecko żyje we wspólnym gospodarstwie domowym z dłużnikiem (§ 22 ust. 2 KJHG). Zaliczka jest wypłacana w wysokości przysługujących alimentów, jednakże maksymalnie w wysokości odpowiadającej rencie sieroczej na podstawie odpowiednich przepisów (§ 23 ust. 2 KJHG), tj. obecnie w wysokości 936 franków. Wraz z wypłatą zaliczki alimentacyjnej gmina wstępuje w prawa wierzyciela na podstawie art. 293 ust. 2 ZGB.

9. Sankcje wobec zobowiązanych niewykonyjących obowiązku alimentacyjnego

Sankcje cywilnoprawne

Prawo szwajcarskie przewiduje pewne pośrednie sankcje cywilnoprawne niewykonywania obowiązku alimentacyjnego. Naruszenie obowiązku alimentacyjnego wobec dziecka może skutkować zastosowaniem odpowiednich środków (w tym ograniczenia lub pozbawienia praw rodzicielskich) przez sąd (art. 311 ZGB). W razie umyślnego niewykonywania obowiązku alimentacyjnego może być spełniona przesłanka dla pozbawienia zachowku, w postaci ciężkiego naruszenia obowiązków wobec spadkodawcy wynikających z przepisów prawa rodzinnego (art. 477 ZGB).

W nauce szwajcarskiej jako sankcje cywilnoprawne, z tytułu niewykonywania obowiązku alimentacyjnego, są określane regulacje art. 291 i 292 ZGB, tj. możliwość wydania zarządzenia skierowanego do dłużnika zobowiązanego lub zobowiązania dłużnika alimentacyjnego do zabezpieczenia przyszłych roszczeń alimentacyjnych.

Sankcje karne

Niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego stanowi przestępstwo uregulowane w art. 217 ust. 1 szwajcarskiego Kodeksu karnego: „Kto nie wykonuje ciężącego na nim z mocy przepisów prawa rodzinnego obowiązku alimentacyjnego, mimo iż dysponuje on lub mógłby dysponować środkami wystarczającymi dla jego wykonania, podlega – na wniosek – karze pozbawienia wolności do lat trzech lub karze grzywny”. Ściganie sprawcy następuje jedynie na wniosek, przy czym do jego złożenia – z uwzględnieniem interesów rodziny – uprawnione są też odpowiednie organy kantonalne (art. 217 ust. 2 schwStGB). W związku z powyższym, mimo zgłaszanej w nauce krytyki powyższego unormowania ze względu na kontraproduktywność karania „alimenciarzy” w szczególności karą grzywny, art. 217 schwStGB przypisuje się duże znaczenie psychologiczne¹⁹⁵. Wprawdzie tylko 10% skazanych

¹⁹⁵ Do końca akapitu za: Trechsel/Piech/*Trechsel/Christener-Trechsel*, art. 217 schwStGB, nb 1 i 15.

na podstawie tego przepisu wykonuje następnie swoje obowiązki alimentacyjne, jednak w praktyce wnioski o ściganie jest stosowany jako środek nacisku i wycyfrowany po uiszczeniu przez dłużnika zaległości alimentacyjnych.

Strona przedmiotowa tego przestępstwa obejmuje zaniechanie uiszczenia wymagalnych alimentów. Przesłanką karalności jest istnienie po stronie dłużnika możliwości spełnienia świadczenia¹⁹⁶. Dłużnik podlega karze także wtedy, jeżeli nie wykonuje nawet części zobowiązania alimentacyjnego, mimo iż byłby w stanie uiścić część należnych alimentów. Ponadto dłużnik podlega odpowiedzialności karnej, jeżeli nie wykonuje obowiązku alimentacyjnego, mimo że mógłby dysponować wystarczającymi środkami, np. gdy umyślnie rezygnuje z wykonywania pracy zarobkowej.

Przesłanki karalności nie stanowi natomiast ani istnienie orzeczenia zobowiązującego dłużnika do uiszczania alimentów¹⁹⁷, ani występujący po stronie zobowiązanego niedostatek¹⁹⁸. Jeżeli wysokość alimentów nie została ustalona ani przez sąd, ani umownie, to dłużnik podlega odpowiedzialności karnej, jeżeli nie uiszcza on żadnych alimentów lub gdy dokonane przez niego płatności są w oczywisty sposób za niskie¹⁹⁹. Powyższe przestępstwo może zostać popełnione jedynie umyślnie (art. 12 ust. 1 schwStGB).

Abstract

Agnieszka Okońska-Diemer, *Legal instruments serving to improve the efficiency of pursuing claims for alimony/child support in German, Austrian and Swiss law*

The article presents the state of the law in the area of pursuing claims for alimony/child support in Germany, Austria and Switzerland, provides an assessment of efficiency of the applicable regulations, and discusses the possibilities of persons entitled to alimony/child support to have their expenses covered from public funds as well as the sanctions that can be used against alimony/child support debtors. Moreover, references are made to the current proposals of far-reaching amendments to these regulations. The issues of pursuing claims of minor children for child support against their parents are presented as ones with the greatest practical importance.

Keywords: *alimony/child support, enforcement proceedings, enforcement order, maintenance obligations*

Streszczenie

Agnieszka Okońska-Diemer, *Instrumenty prawne służące poprawie efektywności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w prawie niemieckim, austriackim i szwajcarskim*

W artykule przedstawiono stan prawny w zakresie dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w Niemczech, Austrii i Szwajcarii, ocenę efektywności obowiązujących regulacji oraz możliwości zaspokojenia potrzeb uprawnionego do alimentacji ze środków publicznych,

¹⁹⁶ Do końca akapitu za: Trechsel/Piech/Trechsel/Christener-Trechsel, art. 217 schwStGB, nb 11 i n.

¹⁹⁷ Donatsch/Weder, art. 217, schwStGB, nb 3.

¹⁹⁸ Donatsch/Weder, art. 217 schwStGB, nb 10.

¹⁹⁹ Trechsel/Piech/Trechsel/Christener-Trechsel, art. 217 schwStGB, nb 11.

a także sankcji wobec dłużnika alimentacyjnego. Ponadto zostały uwzględnione obecnie dyskutowane propozycje gruntownych zmian tych regulacji. Przedstawione zostały też kwestie dotyczące dochodzenia roszczeń alimentacyjnych małoletnich dzieci wobec rodziców jako najistotniejsze w praktyce.

Słowa kluczowe: alimenty, postępowanie egzekucyjne, tytuł egzekucyjny, zobowiązania alimentacyjne

Literatura

1. *Amacker, Michèle/Funke, Sebastian*, Alleinerziehende in prekären Lebenslagen, FamPra.ch 2016, s. 148–170.
2. *Angst, Peter/Oberhammer, Paul* (red.), EO. Exekutionsordnung. Kommentar, 3. wyd., Wiedeń 2015, w przypisach: Angst/Oberhammer/autor.
3. *Bähler, Daniel*, Unterhaltsberechnungen – von der Methode zu den Franken, FamPra.ch 2015, s. 271–330.
4. *Böhmer, Michael/Heimer, Andreas*, Dossier: Armutsrisiken von Kindern und Jugendlichen in Deutschland, opracowanie na zlecenie Ministerstwa ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży, maj 2008 r., <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/service/publikationen/armutsrisiken-von-kindern-und-jugendlichen-in-deutschland/73914>.
5. *Boockmann, Bernhard/Döhrn, Roland/Groneck, Max/Verbeek, Hans*, Abschätzung des Ausmaßes der Schwarzarbeit, IAW Policy Reports 2010, nr 4, http://en.rwi-essen.de/media/content/pages/publikationen/rwi-projektberichte/PB_Schwarzarbeit_iaw-pr.pdf.
6. *Breitschmid, Peter/Alexandra Rumo-Jungo* (red.), Handkommentar zum Schweizer Privatrecht. Personen- und Familienrecht inkl. Kindes- und Erwachsenenschutzrecht, Art. 1–456 ZGB, 2. wyd., Zurych 2012, w przypisach: Breitschmid/Rumo-Jungo/autor.
7. *Büte, Dieter/Poppen, Enno/Menne, Martin* (red.), Unterhaltsrecht. Kommentar, 3. wyd., Monachium 2015, w przypisach Büte/Poppen/Menne/autor.
8. *Cantieni, Linus/Büchler, Andrea/Simoni, Heidi*, Die Regelung der elterlichen Sorge nach Scheidung de lege ferenda – ein Vorschlag, FamPra.ch 2007, s. 207–227.
9. *Cervinka, Alexandra/Perl, Susanna* (red.), Praxiswissen Unterhaltsrecht, Wiedeń 2016, w przypisach: Cervinka/Perl/autor.
10. *Donatsch, Andreas* (red.), StGB Kommentar. Schweizerisches Strafgesetzbuch mit JStG und V-StGB-MStG, 19. wyd., Zurych 2013, w przypisach: Donatsch/autor.
11. *Geißler, Markus*, Die Pfändung verschleierten Einkommens, KKZ 2010, s. 265–269.
12. *Gitschthaler, Edwin/Höllwerth, Johann* (red.), AußStrG. Außerstreitgesetz. Kommentar, 1. wyd., Wiedeń 2013, w przypisach: Gitschthaler/Höllwerth/autor.
13. *Gröger, Katharina*, Unterhaltsvorschuss nach dem FamRÄG 2009, EF-Z 2010, s. 16–18.
14. *Grube, Christian*, UVG. Unterhaltsvorschussgesetz. Kommentar, 1. wyd., Monachium 2009.
15. *Hartmann, Bastian*, Unterhaltsansprüche und deren Wirklichkeit. Wie groß ist das Problem nicht gezahlten Kindesunterhalts?, SOEppapers 2014, nr 660, https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.466460.de/diw_sp0660.pdf.
16. *Heiß, Beate/Born, Winfried* (red.), Unterhaltsrecht. Ein Handbuch für die Praxis, 50, aktualizacja: lipiec 2016 r., w przypisach: Heiß/Born/autor.
17. *Hunkeler, Daniel* (red.), Kurzkomentar SchKG, Basel 2009, w przypisach Hunkeler/autor.
18. *Joecks, Wolfgang/Miebach, Klaus* (red.), Münchener Kommentar zum StGB, 2. wyd., Monachium 2012, w przypisach: MüKo-StGB/autor.
19. *Kren-Kostkiewicz, Jolanta*, Schuldbetreibungs- und Konkursrecht, 2. wyd., Zurych 2014.
20. *Kren-Kostkiewicz, Jolanta/Nobel, Peter/Schwander, Ivo/Wolf, Stephan* (red.), ZGB. Kommentar, 2. wyd., Zurych 2011, w przypisach: Kren-Kostkiewicz et al./autor.
21. *Kren-Kostkiewicz, Jolanta/Walder, Hans Ulrich*, SchKG Kommentar, 18. wyd., Zurych 2012.
22. *Krenzler, Michael/Borth, Helmut* (red.), Anwalts-Handbuch Familienrecht, 2. wyd., Kolonia 2012, cytowane jako: Krenzler/Borth/autor.

23. *Kindhäuser, Urs/Neumann, Ulfrid/Paeffgen, Hans-Ulrich* (red.), *Strafgesetzbuch*, 4. wyd., Baden-Baden 2013, w przypisach: *Kindhäuser/Neumann/Paeffgen/autor*.
24. *Koziol, Helmut/Bydlinski, Peter/Bollenberger, Raimund* (red.), *ABGB. Kommentar*, 3. wyd., Wiedeń 2010, w przypisach: *Koziol/autor*.
25. *Krüger, Wolfgang/Rauscher, Thomas* (red.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO*, 5. wyd., Monachium 2016, w przypisach: *MüKo-ZPO/autor*.
26. *Lenze, Anne/Funke, Antje*, *Alleinerziehende unter Druck. Rechtliche Rahmenbedingungen, finanzielle Lage und Reformbedarf*, opracowanie na zlecenie Fundacji Bertelsmann, lipiec 2016 r., https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Projekte/Familie_und_Bildung/Studie_WB_Alleinerziehende_Aktualisierung_2016.pdf.
27. *Lorandi, Franco*, (Dritt-)Schuldneranweisung im System des SchKG – weder Fisch noch Vogel, *AJP* 2015, s. 1387–1397.
28. *Musielak, Hans-Joachim/Voit, Wolfgang* (red.), *Zivilprozessordnung: mit Gerichtsverfassungsgesetz; Kommentar*, 13. wyd., Monachium 2016, w przypisach: *Musielak/autor*.
29. *Rassi, Jürgen C.T.*, Umgang mit Beweislastschwierigkeiten im Unterhaltsverfahren. Teil II: Aufklärungspflicht und materiellrechtlichen Auskunftspflichten, *EF-Z* 2011, s. 14–17.
30. *Rechberger, Walter H.* (red.), *AußStrG. Außerstreitgesetz. Kommentar*, 2. wyd., Wiedeń 2013, w przypisach: *Rechberger/autor*.
31. *Rechberger, Walter H./Oberhammer, Paul* (red.), *Exekutionsrecht*, 5. wyd., Wiedeń 2009.
32. *Schirrmacher, Gesa*, Eine betreut und keiner bezahlt? Öffentliche Unterhaltsvorschussleistungen und ihre Grenzen, in: Scheiwe, Kirsten/Wersig, Maria (red.), *Einer zahlt und eine betreut?*, *Kindesunterhaltsrecht im Wandel*, 1. wyd., Baden-Baden 2010, s. 235–251.
33. *Schmittmann, Jens M./David, Peter*, *Über den Umgang mit Schuldner*, 19. wyd., Fryburg Bryzgowijski 2013.
34. *Schneider, Friedrich/Boockmann, Ulrich*, Die Größe der Schattenwirtschaft – Methodik und Berechnungen für das Jahr 2015, 3.02.2015 r., <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/SchattenwirtschaftStudiefinal.pdf>.
35. *Schwimmann, Michael/Kolmasch, Wolfgang*, *Unterhaltsrecht*, 8. wyd., Wiedeń 2016.
36. *Spycher, Anette*, *Kindesunterhalt: Rechtliche Grundlagen und praktische Herausforderungen – heute und demnächst*, *FamPra.ch* 2016, s. 1–34.
37. *Stamm, Jürgen*, Kehrtwende des BGH bei der Bekämpfung der Schwarzarbeit, *NJW* 2014, s. 2145–2149.
38. *Trechsel, Stefan/Piech, Mark* (red.), *Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar*, 2. wyd., Zurych 2013, w przypisach: *Trechsel/Piech/autor*.
39. *Tuor, Peter/Schnyder, Bernhard/Schmid, Jörg/Jungo, Alexandra*, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, 14. wyd., Zurych 2015.
40. *von Sachsen Gessaphe, Karl August Prinz*, *Zwangsvollstreckungsrecht*, 1. wyd., Monachium 2014.
41. *Wersig, Maria*, *Alleinerziehende besser unterstützen. Reformbedarf im Unterhaltsvorschuss-gesetz*, opracowanie na zlecenie Fundacji Heinricha Böll, wrzesień 2016 r., https://www.boell.de/sites/default/files/web_190917_e-paper_wersig_refomunterhaltsrecht_v101.pdf.